ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

anadolum
eKampüs
ve
anadolu mobil
dilediğin yerden,
dilediğin zaman,
öğrenme fırsatı!

(ekampus.anadolu.edu.tr)

(mobil.anadolu.edu.tr)

ekampus.anadolu.edu.tr

Takvim

Duyurular

Ders Kitabı (PDF)

Epub

Html5

Mobi Kitap

Sesli Kitap

Canlı Ders

Video

Ünite Özeti

Sesli Özet

Sorularla Öğrenelim

Alıştırma

Çözümlü Sorular

Deneme Sınavı

Tartışma Forumu

Çıkmış Sınav Soruları

Sınav Giriş Bilgisi

Sınav Sonuçları

Öğrenci Topluklukları

AOSDESTEK
AÇIKÖĞRETİM DESTEK SİSTEMİ

Açıköğretim Sistemi ile ilgili merak ettiğiniz her şey AOS Destek Sisteminde...

- Kolay Soru Sorma ve Soru-Yanıt Takibi
- Sıkça Sorulan Sorular ve Yanıtları
- Canlı Destek (Hafta İçi Her Gün)
- Telefonla Destek

aosdestek.anadolu.edu.tr

AOS DESTEK Sistemi İletişim ve Çözüm Masası

0850 200 46 10

www.anadolu.edu.tr

/AOFAnadolum /Anadolu_Univ instagram.com/anadoluuniv

Öğrenme çıktıları
Bölüm içinde hangi bilgi,beceri ve yeterlikleri kazanacağınızı ifade eder.

Bölüm Özeti
Bölümün kısa özetini gösterir.

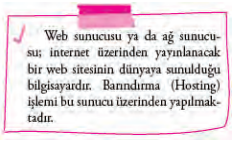

Tanım
Bölüm içinde geçen önemlikavramların tanımları verilir.

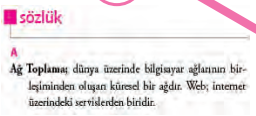

Sözlük
Bölüm içinde geçen önemli kavramlardan oluşan sözlük ünite sonunda paylaşılır.

Dikkat
Konuya ilişkin önemli uyarıları gösterir.

Karekod
Bölüm içinde verilen karekodlar, mobil cihazlarınız aracılığıyla sizi ek kaynaklara, videolara veya web adreslerine ulaştırır.

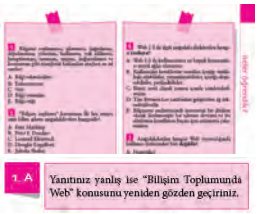

Neler Öğrendik ve Yanıt Anahtarı
Bölüm içeriğine ilişkin 10 adet çoktan seçmeli soru ve cevapları paylaşılır.

Öğrenme Çıktısı Tablosu
Araştır/İlişkilendir/Anlat-Paylaş
İlgili konuların altında cevaplayacağınız soruları, okuyabileceğiniz ek kaynakları ve konuyla ilgili yapabileceğiniz ekstra etkinlikleri gösterir.

Yaşamla İlişkilendir
Bölümün içeriğine uygun paylaşılan yaşama dair gerçek kesitler veya örnekleri gösterir.

Araştırmalarla İlişkilendir
Bölüm içeriği ile ilişkili araştırmaların ve bilimsel çalışmaları gösterir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Sorunlar

Editör

Doç.Dr. Üyesi Yener ŞİŞMAN

Yazarlar

BÖLÜM 1 — Doç.Dr. Üyesi Yener ŞİŞMAN

BÖLÜM 2, 3, 4 — Dr.Öğr.Üyesi Mustafa Onur ARUN

BÖLÜM 5 — Doç.Dr. Özgür ARUN

BÖLÜM 6 — Doç.Dr. Etem Hakan ERGEÇ

BÖLÜM 7, 8 — Dr. Mehmet AKALIN

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3650
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2478

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
"Uzaktan Öğretim" tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2017 by Anadolu University
All rights reserved
No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without permission in writing from the University.

Öğretim Tasarımcısı
Prof.Dr. Handan Deveci

Grafik Tasarım ve Kapak Düzeni
Prof.Dr. Halit Turgay Ünalan

Dil ve Yazım Danışmanı
Hatice Köken
Emine Koyuncu

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu
Gülce Baraz

Grafiker
Ayşegül Dibek

Dizgi ve Yayıma Hazırlama
Zülfiye Çevir
Halil Kaya
Saner Coşkun
Diğdem Aydın
Nihal Sürücü
Kağan Küçük
Dilek Kaleci
Dilek Özbek

SOSYAL SORUNLAR

E-ISBN
978-975-06-2953-2

Bu kitabın tüm hakları Anadolu Üniversitesi'ne aittir.

ESKİŞEHİR, Aralık 2018

3057-0-0-0-2002-V01

İçindekiler

BÖLÜM 1 Sanayi Devrimi ve Sosyal Sorunlar

Giriş 3
Sanayi Devrimi ve Sosyal Sorunun Ortaya Çıkışı 3
- Sanayi Devrimi 3
- Sosyal Sorunun Tanımı ve Sosyal Sorunun Ortaya Çıkışı 9

Sosyal Sorunun Çözümüne Yönelen Gelişmeler 12
- Düşünsel Düzeydeki Gelişmeler 12
- İşçi Sınıfı Hareketleri 16
- Devlet Anlayışındaki Değişmeler 18
- Uluslararası Düzeydeki Gelişmeler 20

BÖLÜM 2 Sosyal Adalet ve Eşitsizlik

Giriş 31
Tarihsel ve Kavramsal Arka Plan 32
Faydacı Sosyal Adalet Anlayışı 36
Liberteryen Adalet Anlayışı 40
Rawlsçu Sosyal Adalet Anlayışı 45

BÖLÜM 3 Yapabilirlik(ler) Yaklaşımı ve Kalkınma

Giriş 59
Kalkınma Paradigmasında Çatışan Görüşler ve Varsayımlar 60
- Kalkınma Amacının Motivasyonu 61
- Temel Varsayımlara Dönük Eleştiriler 64

Sen'in Yapabilirlik Yaklaşımı 66
- Araçların ve Amaçlardan Farklılaştırılması 67
- Araçların Amaçlara Dönüştürülmesi: Çevirim Faktörleri 68
- Kalkınma ve Özgürlük İlişkisi 69

Yapabilirliklerin Belirlenmesi ve İnsani Kalkınma 71
- Yapabilirliklerin Tanımlanması Sorunsalı ve Nussbaum'un Önerisi 71
- İnsani Kalkınma Anlayışı 72

BÖLÜM 4 Bir Sosyal Sorun Olarak Yoksulluk

Giriş 87
Yoksulluğun Ortaya Çıkışına İlişkin Temel Normatif Yaklaşımlar 88
- Yoksulluğa Yaklaşımda Hak Eden Yoksul ve Hak Etmeyen Yoksul Ayrımı 88
- Bireysel Bir Sorun Olarak Yoksulluk .. 89
- Yapısal Bir Sorun Olarak Yoksulluk ... 90

Yoksulluğun Tanımına ve Ölçümüne İlişkin Temel Yaklaşımlar 93
- Mutlak Yoksulluk 93
- Göreli Yoksulluk 94
- Yapabilirlikten Yoksunluk 96

Yoksulluğun Ölçümünde Kullanılan Değişkenler 100
- Temel İhtiyaçlar ve Yaşam Kalitesi 100
- Temel İnsani Değerler ve Yapabilirlikler 103

Yoksulluk ve Toplumsal Cinsiyet 105

BÖLÜM 5 Yaşlılık

Giriş 119
Toplumsal Yaşlanmayı Anlamak 119
Genel Tanımlar 119
Toplumsal Yaşlanmanın Temel Dinamikleri 121
Yaşlanma ve Yaşlılık Çalışmalarında Kuram ve Araştırma 123
Kuramsal Yaklaşımlar 124
Araştırma Teknikleri 126
Türkiye'de Eşitsiz Yaşlanma 130

BÖLÜM 6 Emek Piyasaları ve İstihdam

Giriş 141
İstihdam 141
İstihdamın Tanımı ve Önemi 141
İstihdama İlişkin Kavram ve Oranlar .. 142
Türkiye'de İstihdamın Analizi 145
İşsizlik 149
İşsizliğin Tanımı ve Ölçülmesi 149
İşsizliğin Türleri ve Nedenleri 151
İşsizliğin Sonuçları ve İşsizlik ile Mücadele 154
Türkiye'de İşsizlik 159

BÖLÜM 7 Göç ve Kentsel Sorunlar

Giriş 167
Göç 167
Kentsel Sorunlar 169
Gecekondulaşma 170
Yerinden Edilme 171
Soylulaştırma 173
Mekânsal Dışlanma 175
Mekânsal Ayrışma 176
Kentsel Kimlik Erozyonu 177
Kentsel Suçlar 182
Kentsel Suçlara Etki Eden Faktörler 183

BÖLÜM 8 Barınma Sorunu ve Sosyal Konutlar

Giriş 193
Barınma Sorunu 193
Sosyal Konut 195
Barınma Sorununa Yönelik Olarak Türkiye'de Uygulanan Konut Politikaları ... 197
1923-1950 Yılları Arasındaki Dönem: Ulus Devlet Anlayışı ve Memur Merkezli Konut Politikaları 198
1950-1980 Arası: Savaş Sonrası Planlı Dönem 199
1980-2002 Yılları Arası Liberal Dönem 202
2002 Sonrası Dönem 203
Toplu Konut İdaresinin (Toki) Sosyal Konut Uygulamaları 205
Kiralık Sosyal Konut Uygulaması 208

Bölüm 4

Bir Sosyal Sorun Olarak Yoksulluk

Öğrenme çıktıları

1 Yoksulluğun Ortaya Çıkışına İlişkin Temel Normatif Yaklaşımlar

1 Yoksulluğun nedenlerine dair temel yaklaşımları açıklayabilme

2 Yoksulluğun Tanımına ve Ölçümüne İlişkin Temel Yaklaşımlar

2 Farklı yoksulluk tanımlarını inceleyebilme

3 Yoksulluğun Ölçümünde Kullanılan Değişkenler

3 Yoksulluğun ölçümünde sık kullanılan temel değişkenleri açıklayabilme

4 Yoksulluk ve Toplumsal Cinsiyet

4 Yoksulluğun toplumsal gruplara göre farklılaştığını toplumsal cinsiyet örneği üzerinden değerlendirebilme

Anahtar Sözcükler: • Yoksulluk • Hak Eden ve Hak Etmeyen Yoksul • Mutlak ve Göreli Yoksulluk • Yapabilirlikten Yoksunluk • Temel İnsan İhtiyaçları • Temel İnsan Değerleri • Yaşam Kalitesi • Kadın Yoksulluğu

GİRİŞ

Çağımızın önemli sosyal düşünürleri arasında gösterilen Amartya Kumar Sen, *Poverty and Famines – An Essay on Entitlement and Deprivation* (1982) isimli eserinde yoksulluğun en şiddetli yansımalarından biri olan kıtlık sorununu ve bu sorunun arka planını oluşturan ekonomi politikalarını çeşitli açılardan tartışır. Sen, bu tartışmasının ikinci bölümüne, Martin Rein'in şu sözlerini hatırlatarak başlar: "Hiçbir insanın, yaşadığı toplumu gücendirecek ya da ona zarar verecek kadar yoksullaşmasına izin verilmemeli" (Sen, 1982, 9).

Sen, Rein'in sözlerine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşır. Yoksulluğu mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak tanımlarken, Rein'in yoksulların tecrübe ettikleri sefalet ve yoksunluğu temel almak yerine, onların yoksulluklarını yoksul olmayanlara zarar veren bir olgu olarak ele aldığı için sorunlu olduğunu belirtir. Sen'e göre Rein, yoksulların yoksulluğunu ortadan kaldırmayı, yoksul olmayanların refahının artırılmasının bir aracı olarak görmekte ve bu bakış açısıyla da yoksulları ve tecrübe ettikleri sefaleti araçsallaştırmaktadır. Sen, her ne kadar böylesi bir eleştiriyi ileriye sürmüş olsa da Rein'in sözleri esasında, yoksulları ve onların yoksulluğunu araçsallaştırmanın ötesine bir pozisyonu ifade etmektedir. Rein, 1970'li yılların başında bu sözlerini ifade ettiğinde yoksulluk ve nedenlerine ilişkin olarak sert tartışmalar dönmekte ve yoksulluğu bireyin tembelliği ile ilişkilendirilmekteydi. Böylesi bir bakış açısı, yoksulluk sorununun çözümünü yine bireye havale eden, yoksulların hangi yapısal ve sosyal sebeplerle yoksullaştıklarını görmezden gelen bir perspektifi sunuyordu. Dolayısıyla, yoksulluk sorununa dönük sosyal politikaların terk edilmesi gerektiğini savunan siyasal ve ekonomik perspektifler entelektüel ve akademik tartışmalarda oldukça güçlü bir pozisyon olarak yer edinmeye başlıyordu. Söz konusu siyasal ve ekonomik pozisyona karşı Rein, yoksulluğun bireyin tembelliğinin mi yoksa toplumsal ekonominin işleyiş yapısının mı bir sonucu olduğu yönündeki tartışmaların ötesine geçerek, onu görmezden gelemeyeceğimizi çünkü her iki durumda da yoksulluğun toplum için bir sorun olarak ortada olacağını söylemektedir. Bir diğer deyişle Rein, yoksulluk sorununun toplumsal yansımasının kaçınılmaz olacağını ileri sürerek onun bireysel değil, sosyal bir sorun olarak ele alınması gerektiği yönündeki perspektifleri güçlendirmekteydi. Bu açıdan bakıldığında *The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone* (2010) adlı oldukça ses getiren eserlerinde, eşitliğin sadece dezavantajlı gruplar için değil, aynı zamanda ayrıcalıklı sosyal gruplar için de fayda sağlayacağını ifade eden Richard Wilkinson ve Kate Pickett'in tezlerini, Rein daha 1970'li yılların başında yoksulluk için ifade etmekteydi denilebilir. Ona göre, yoksulluğu ortadan kaldırmak sadece yoksullar için değil, yoksul olmayanlar için de iyidir.

dikkat

Yoksulluk problemi yalnızca yoksul nüfusun problemi değildir. Yoksul olmayanlar için de önemli bir toplumsal problemdir.

Yoksulluk sorununun ortaya çıkış ve süreklilik dinamiklerine baktığımızda söz konusu bu sorunun bireylerin tembelliklerinin ya da kendi seçimlerinin bir sonucu değil, onların karar, davranış ve tercihlerini belirleyen yapısal ve sosyal sebeplerle sıkı sıkıya ilişkili olduğuna ilişkin birçok tez üretilmektedir. Tüm evsizlerin barınma ihtiyacından bilinçli bir seçimle vazgeçtiğini, yeterli beslenemeyen tüm bireylerin aç kalmayı tercih ettiğini, okul masraflarını karşılayamadığı için sanayide çalışan çocukların eğitim almayı bilinçli olarak reddettiğini ya da temel sağlık hizmetlerine ihtiyaç anında başvurmamış bireylerin sağlıksız bir yaşamı bilinçli olarak tercih ettiği iddiaları birçok bilim insanı için sorunlu iddialar olarak görülmektedir. Öte yandan, söz konusu bu sorunlar ve benzeri durumlarının hangi koşul ve uygulamaların birer sonucu olarak ortaya çıktığını tespit etmek aynı derecede kolay değildir. Bu çerçevede, söz konusu bu zorluğu aşabilmek için ünitemiz ilgili literatürdeki kavramsal çerçevelere ve normatif tartışmalara odaklanacaktır.

Bu bölüme yoksulluğun ortaya çıkış nedenine ilişkin temel normatif yaklaşımları ele alarak başlayacağız. Bu çerçevede, hak eden ve hak etmeyen yoksullar kavramsallaştırmalarını açıkladıktan sonra, önce yoksulluğu bireysel bir sorun olarak gören yaklaşımı, ardından da ona toplumsal bir sorun olarak yaklaşan bakış açılarını tartışacağız. Bu tartışmanın devamında, yoksulluk sorununun tanımı ve kavramsal çerçevesine ilişkin ana tartışma ve tezleri ele alarak, mutlak yoksulluk, göreli yoksulluk ve yapabilirlikten yoksunluk olarak bilinen üç temel kavramsal çerçeveyi sunacağız. Devam eden bölümde, yoksulluğun hangi değişkenler temel alınarak değerlendirildiğini ve bu değişkenlerin nasıl seçildiğine odaklanacak, bu çerçevede temel insan ihtiyaçları literatürüne, temel

insani değerler literatürüne ve yapabilirlikler literatürüne odaklanarak yoksulluğun değerlendirilmesinde kullanılan ölçütler sunulacaktır. Son bölümde ise yoksulluğun sorununun farklı sosyal gruplar tarafından farklı tecrübe edildiği hatırlatılacak ve bu farklılığa örnek teşkil etmesi açısından yoksulluğun kadın ve erkek tarafından farklı tecrübe edildiğine değinilerek bu farklılığın toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olduğu ifade edilecektir.

YOKSULLUĞUN ORTAYA ÇIKIŞINA İLİŞKİN TEMEL NORMATİF YAKLAŞIMLAR

Yoksulluğun ne olduğu, nasıl tanımlanması gerektiği ve dolayısıyla nasıl ölçülüp analiz edileceği konularında bilim insanları ve politika yapıcılar arasında oldukça uzun süredir devam eden tartışmalar mevcuttur. Bu anlamıyla, yoksulluk sorununa ilişkin ilk söylenmesi gereken onun tartışmalı bir konu olduğudur. Her ne kadar yakın bir geçmişe kadar tersi görüşler mevcut olmuş olsa da çoğu bilim insanı ve politika yapıcı bugün yoksulluğun kabul edilemez bir sosyal sorun olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. Böylesi bir fikir birliğinin kaçınılmaz olarak beraberinde getirdiği sonuçlardan birisi ise yoksulluğun sadece nasıl tanımlanacağını değil, aynı zamanda onunla nasıl mücadele edileceğidir. Öte yandan, yoksulluğa ilişkin yapılacak ve dolayısıyla da politika yapıcılar tarafından benimsenecek tanım, bu sosyal sorun ile nasıl mücadele edileceğini de belirlemektedir. O sebeple yoksulluk sorununun tanımlanması söz konusu bu sorun ile mücadelede öncelikli bir gereklilik olarak karşımızda durmaktadır.

Resim 4.1

Kaynak: https://pixabay.com/tr/dolar%C4%B1-para-ticaret-yoksulluk-1974694/

Yoksulluğa Yaklaşımda Hak Eden Yoksul ve Hak Etmeyen Yoksul Ayrımı

Bugün yoksulluğa ilişkin temel yaklaşımların tarihsel arka planının yoksulları iki ana gruba ayırarak yoksulluk sorununu tanımlayan ve bu sınıflandırmayı referans alarak politika öneren tartışmalardan ileri geldiğini söylemek mümkündür. Görece eski bir tartışma olmasına rağmen bugün hâlen yansımalarını gördüğümüz bu sınıflandırmada birinci grupta hak eden yoksullar (*deserving poor*) ikinci grupta ise hak etmeyen yoksullar (*undeserving poor*) olmak üzere ikili bir sınıflandırma yapılmaktadır.

> **Y**oksullaşmama olanağına sahip olamama, yoksulluğu ortadan kaldıracak potansiyeli bulamama durumu hak eden yoksul kavramını ortaya çıkarır.

Birinci grupta, yani hak eden yoksullar olarak tanımlanan kategoride, genel olarak yaşlılar, çocuklar, hasta ve bakıma muhtaç bireyler ve engelliler işaret edilir. Bu bireylerin kendi hayatlarını yoksullaşmadan sürdürebilmelerinin kendi ellerinde olmayan koşullar dolayısıyla mümkün olmadığı varsayılır. Bu sebeple, söz konusu bu bireyler arasında yoksulluğa düşmüş olanların yoksunluklarının ortadan kaldırılmasını ve bunu gerçekleştirmek için de toplumun yoksul olmayan bireylerinin ürettiği toplumsal zenginliğin bir kısmının çeşitli sosyal (gönüllü yardım kuruluşları, aşevleri ve benzeri uygulamalar) ve yasal araçlarla (yoksulluk yardımı, sosyal konutlar, gıda yardımı ve benzeri) yeniden dağıtılması yönündeki görüş savunulur. Bu görüşe göre, bu grupta yer alan yoksullar yardım edilmeyi hak eden sosyal bir grup olarak görülür ve "hak eden yoksullar" kavramsallaştırmasıyla tanımlanırlar. İkinci grupta ise yani hak etmeyen yoksullar olarak tanımlanan kategoride, çalışma yaşında ve sağlıklı olan fakat buna rağmen herhangi bir ücretli iş karşılığında kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu bireylerin ihtiyacını karşılamayan ve dolayısıyla da yoksulluk tecrübe eden bireyler yer almaktadır. Bu grupta yer alan bireylerin yoksunluklarının kendi başıboşluklarının, tembelliklerinin ya da muhtemel olarak adli bir suça eğilimli kişiliklerinin bir sonucu olduğu varsayılır. Dolayı-

sıyla, bu grupta yer alan bireylerin yoksulluklarının kendi kontrolleri altında olan koşulların bir sonucu olduğu varsayılarak, sosyal ya da yasal yoksulluk yardımlarını hak etmediklerini vurgulayan "hak etmeyen yoksullar" kavramsallaştırmasıyla tanımlanırlar (Alcock, 2006, 9; Lister 2009, 102, 105 ve 116).

dikkat

Hak eden ve hak etmeyen yoksullar sınıflandırması bugün akademik değil, siyasal-ekonomik pozisyonlar itibarıyle önemlidir. Zira artık akademik çalışmalarda vurgulu bir şekilde yer almamakla birlikte, içerdiği yaklaşım farklı poziyon alışlara imkân vermektedir.

Her ne kadar hak eden ve hak etmeyen yoksullar sınıflandırması akademik literatürde eskisi kadar vurgu yapılmayan bir konu olsa da bu sınıflandırmanın muhteva ettiği perspektifin yansımalarını farklı siyasal-ekonomik pozisyonlarda görmek mümkündür. Örneğin, yoksullara dönük sosyal yardımların yoksulluğu süreklileştirme tehlikesi olduğu, yoksulların toplumun sırtında bir yük olduğu, yoksulların bir ahlaki çöküntü içinde olan bir sınıf-altı grup olduğu ya da yoksulluğa karşı geliştirilen sosyal devlet uygulamalarının bir yoksulluk kültürünün süreklileşmesine katkı sağladığı gibi görüşleri düşünelim. Bu görüşlerin ifade edildiği siyasal pozisyonların arka planında yukarıda bahsedilen "hak eden yoksullar" ve "hak etmeyen yoksullar" kavramsallaştırmalarının hatırı sayılır derecede etkili olduğunu görmek mümkündür. Buradan hareketle, bugün yoksulluğa ilişkin tartışmalarda iki temel ve karşıt bakış açısının hakim olduğunu görmek mümkündür. Bunlardan birincisi, yoksulluğu yapısal ekonomik ve sosyal düzenlemelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir sorun olarak gören yaklaşım, ikincisi ise yoksulluğu bireyin karar ve davranışlarının sonucu olarak ortaya çıkmış, bireye ilişkin bir sorun olarak gören yaklaşımlardır.

Bireysel Bir Sorun Olarak Yoksulluk

Yoksullukla ilgili tartışmalarda sıklıkla gündeme gelen sorulardan birisi, yoksulluğun süreklileşmiş karakterinin onun belirli grupların ve/veya insanların kuşaktan kuşağa aktardıkları karakteristik bazı özelliklerin sonucu olup olmadığıdır (Dewilde, 2003, 114). İdeolojik ve siyasal bir arka planı da olan bu soruya olumlu cevap veren normatif bakış açısı, yoksul bireylerin ahlaki, kültürel değerlerine ve eksik/yetersiz olarak görülen davranışlarına odaklanarak (Braham, 2013, 154), yoksulluğu kendilerinden sonra gelen kuşaklara da aktardıkları kimi karakteristik özelliklerin toplumsal bir sonucu olarak görmektedir.

Yoksulluk sorununu bireyin kendisinden kaynaklanan bir sorun olarak ortaya çıktığını savunan bu bakış açısı, söz konusu iddiayı iki hat üzerinden yürütmektedir. Bunlardan birincisi, bireyi yoksulluğa iten karakteristik özelliklerin, bireyin ailesinden aktarılan genetik kimi özelliklerle ilgili olduğu yönündeki genetikçi görüştür. Bu görüş, bireylerin yoksulluk durumlarını ebeveynlerinden kendilerine aktarılan zekâ gibi kimi kalıtsal özelliklerin yetersizliğinin bir sonucu olarak görmeyi önermektedir. Buradan yola çıkarak, söz konusu genetikçi bakış açısı bireyin yoksulluğunu, nerede ya da hangi koşullar içinde doğduğuna bakarak açıklamaktan ziyade, kimden doğduğuna bakarak açıklamayı doğru bulmaktadır. Dolayısıyla, bireyin yoksulluğunun sebebi olarak yapısal ve sosyal koşulları reddetmekte ve yoksulluğu bireyin kendisine ilişkin bir sorun olarak görmektedir. Henry Mayhew'in, 1840 ve 1860 yılları arasında Londra'nın gecekondu bölgelerinde yaptığı araştırmalar sonrasında ifade ettiği görüşler yoksulluğa dönük genetikçi açıklamaların ilk örneklerinden birisi olarak görülebilir. Mayhew, dönemin Londrası'nda birçok insanın sadece düzensiz/sürekliliği olmayan işler bulabildiğini ve bu durumun onların yoksulluktan kaçmalarına olanak vermediğini belirtmektedir. Bu insanlardan kimilerini "düzenli bir işte çalışamayanlar" olarak sınıflandıran Mayhew, seyyar satıcılık, dilencilik ve suça karışarak yaşayan ve çalışmaktan bilinçli olarak kaçındığını düşündüğü bir kitleyi de "düzenli bir işte çalışmayan" bireyler olarak sınıflandırır.

Düzenli bir işte çalışmayan her iki kitlenin arasındaki farkı ise biyolojik özellikler üzerinden tarif ederek, ikinci gruba yerleştirdiği kitleyi "ahlaksızlık, cahillik ve barbarlık alışkanlıkları etrafında örülmüş yoksulluk kültürüne" sahip bir ırk olarak tarif eder (Fulcher ve Scott, 2011, 704-705). Her ne kadar Mayhew'in çalışması oldukça eski bir çalışma olsa da bugün özellikle Batı dünyasında birçok birey tarafından söz konusu bu çalışmanın

popülerleşmiş bir siyasal perspektif olarak benimsendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Batı dünyasında, siyahi ya da göçmen ağırlıklı, tek ebeveynli bir aile yapısına sahip ya da etnik veya dinî bir azınlığın mensubu bireylerin yoksul demografisinde oransal olarak daha sık rastlanır olması, yoksulluğun doğuştan gelen bir takım genetik özelliklerle ilişkili olduğu yönündeki iddiaların doğru olduğu yanılsamasını da güçlendirmektedir.

> Sınıf-altı kavramı, istihdama sahip olduğu hâlde düşük gelir nedeniyle yoksul sayılan veya geçici bir şekilde işsiz kalmış insanların toplumsal statüsünü anlatmaz. Aksine sınıf-altı, kronik veya yapısal bir şekilde geçerli sınıf ilişkileri yapısının tümüyle dışında kalınması durumudur.

Yoksulluğun bireyin kendisinden kaynaklanan bir sorun olarak ortaya çıktığını savunan bakış açısının bu iddiasını sürdürdüğü ikinci bir hat ise bireyi yoksulluğa iten karakteristik özelliklerin yoksul bireyin sahip olduğu/edindiği kültürel özellikler ile ilgili olduğu yönündeki bakış açısıdır. Bu bakış açısının sıklıkla işaret ettiği iki kavram bulunmaktadır. Bunlar, sınıf-altı (*underclass*) kavramı ve yardım bağımlılığı (*welfare dependency*) kavramıdır. Bu görüş, özellikle, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni sağ hareketi temsil eden politika yapıcılar ve bu siyasal perspektifin kuramsal altyapısının ortaya çıkmasında etkili olan akademisyenler tarafından benimsenir. Buna göre, kronik yoksulluk içinde olan sınıf-altı bireyler, istihdam edilen yoksul bireyler ya da işçi sınıfının uzunca bir süredir istihdam edilememiş yoksul bireyleri değil (Alcock, 2006, 27), toplumun geleneksel sınıf yapısının dışına düşmüş (Rex, 1979, 86) ve sosyal yardımlara bağımlı olarak yaşayan bir sosyal katmanı oluşturmaktadır. Bu grubu oluşturan bireyler arasında genellikle yaşlılar, engelliler, süreklileşmiş sağlık sorunlarına sahip olan bireyler, uzun dönemli işsizler ve tek ebeveynli sosyal yardımlara bağımlı hâle gelmiş kişiler bulunmaktadır. Bu sosyal katmanı oluşturan bireylerin ayırt edici en önemli özelliği ise (1) piyasa ekonomilerinde oluşan geleneksel sosyal sınıf yapısının en altında yer alan işçi sınıfının dahi altında bir sosyal sınıfı oluşturmaları (bu anlamıyla geleneksel sınıf yapısının dışında yer almaları) ve (2) sosyal yardımlara bağımlı olmalarıdır. Özellikle, Amerikalı siyaset bilimci Charles A. Murray'ın *Losing Ground: American Social Policy 1950- 1980* (1984) isimli eseriyle popülerlik kazanan sınıf-altı vurgusu, yoksulluğu bu bireylerin patolojik bir özelliği olarak tanımlamaktadır. Murray (1984), Frazier (1932) ve Moynihan (1965)'ın Afro-Amerikan semtlerinde günlük hayat üzerine yaptıkları sosyolojik çalışmaya dayanarak yoksulluğu "sosyal patoloji" olarak tanımlar. Ona göre, yoksulluk kültürü içinde yaşayan söz konusu bu bireyler içinde bulundukları koşullarını olağan ve doğal karşılayan, daha çok tembellik, gayrimeşruluk ve suç ile ilişki içindedirler (Fulcher ve Scott, 2011, 706). Daha çok yalnız-kadın ebeveynli ailelerin oluşturduğu bu grup içerisinde büyüyen çocuklar aile terbiyesinden ve disiplininden yoksun, erkek rol model görmeyen ve çalışma disiplini olmayan bir kültürel yozlaşma içerisinde yetişmekte ve dolayısıyla da devletin sağladığı sosyal yardımlara bağımlı hâle gelmektedir (Fulcher ve Scott, *a.g.e.*). Lister'e (2009) göre yoksulluğa dönük olarak geliştirilen bu bakış açısı yoksulları ötekileştirmekte ve yoksulluğun onlar için kaçınılmaz olduğu fikrini dayatarak yoksulluklarından kurtulmalarının da önünü kapatmaktadır.

Elbette bu ve ilişkili bakış açıları yoksulluk içerisinde yaşayan ailelerin ve bireylerin tecrübe ettikleri yoksulluğun sebebini daha geniş bir yapısal incelemeye tabi tutmadan açıklamaya çalışmaktadırlar. Böylesi bir bakış açısı yoksulluğa ilişkin birçok vakayı açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Örneğin, yoksulluk sorununa bireysel bir sorun olarak yaklaşan bakış açıları, yoksul bir aileden gelmesine rağmen yoksulluk koşullarından kurtulabilmiş bireyleri ya da yoksul bir aileden gelmese dahi zaman içerisinde yoksullaşmış bireylerin vakalarını açıklayamamaktadır. Söz konusu bu yetersizlik, yoksulluk sorununa birey odaklı bir sorun olarak yaklaşmak (gerek genetikçi gerekse sınıf-altı perspektifleri) yerine, daha çok sosyal ve ekonomik yapının işleyiş ve mekanizmalarının doğurduğu bir sorun olarak yaklaşanların tezlerini ön plana çıkarmıştır.

Yapısal Bir Sorun Olarak Yoksulluk

Yoksulluğu bireye ilişkin nedenlerle değil, daha çok bireyin dışında ortaya çıkan ve gelişen yapısal koşullarla açıklayan bakış açısının ekonomik koşul-

lara, sosyal değişkenlere, emek piyasasında yaşanan değişimlere, bireylerin eğitim hizmetlerine ulaşıp ulaşamamasına, sosyal güvenlik sisteminin işleyişi gibi birçok farklı olguya odaklanmaktadır. Bu bakış açısına göre yoksulluk sorununun ortaya çıkışı bireyin kendisiyle, örneğin tembellik ya da çalışma ahlakından yoksun olmak ile ilgili değil, bireyin yoksulluğa düşmesine sebep olan bağlamsal koşullarla ilgilidir.

Örneğin, bir yoksulluk biçimi olan evsizliğe karşı geliştirilen sosyal politikaların başarılı olamaması bireyin evsizliğinin ötesinde, suça itilmesi gibi başka sorunlara da sebep olmakta, suç işleyen bireyin adli sicil kaydı kazanarak sonrasında iş bulup emek piyasalarına entegre olmasını engellemekte ve kalıcı bir yoksulluk döngüsü içine düşmesine sebep olmaktadır. Sağlık politikalarının bireylere etkili bir biçimde sunulamaması sonrası birey kalıcı sağlık sorunuyla ya da engellilik durumu ile yüz yüze gelmekte, bu durum kendisinin süreklileşmiş bir yoksulluk döngüsüne girmesine sebep olabilmektedir. Küresel ekonomik aktörlerin ekonomik davranışlarının ya da ulus devletlerin ekonomi politikalarının sonucu işsiz kalan bir bireylerin yoksulluk içine düşmeleri de sık görülen bir örnektir. Örneğin; 1930, 1970, 1980 ve 2000'li yılların ikinci yarısında tecrübe edilen küresel ekonomik bunalımlar birçok insanın işsiz kalmasına ve nihayetinde yoksulluk sorunu ile yüzleşmelerine sebep olmuştur. Öte yandan, bir iş sahibi olmanın kendisinin de yoksulluk sorununu bitirmediğini belirtmemiz gerekmektedir. Örneğin, emek piyasalarının deregülasyonu dolayısıyla kayıtlı emek piyasalarında yaşanan daralmayla bireylerin kayıt dışı sektörde istihdam edilmeleri çalışan kimi yoksulların oluşmasına da sebep olmuştur (Buğra ve Keyder, 2007; Buğra, 2008). Alcock'un belirttiği gibi (Alcock, 2006, 40) bireyleri yoksulluğa düşüren dinamiklere bakarken uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların kendisine ve/veya bu politikaların başarılı olup olmadığına odaklanmak bireyin kendisi dışında da onun yaşam koşullarını belirleyen birçok dışsal faktörün varlığını tanımak anlamına gelmektedir.

Benzer şekilde bireyi yoksulluğa düşüren ve bireyin kendi kontrolü dışında gelişen birçok sosyal ve siyasal neden de işaret edilebilir. Ayrımcılık, sosyal dışlama, ırkçılık, ötekileştirme gibi kavramlarla da ifade edilebilecek ve insan hakları ihlalleri altında kategorileştirebilecek birçok sorun ile yüzleşen bireylerin emek piyasalarına katılımdan ve sosyal yardımlardan yararlanma olanaklarından mahrum bırakılmasını buna bir örnek olarak düşünmek yanlış olmayacaktır. Toplumdaki hâkim durumda olan norm ve değer yargılarının da kimi bireyleri yoksulluğa iten çeşitli roller oynayabileceği unutulmamalıdır. Örneğin, kadının çalışmasını sınırlayan ya da uygun görmeyen, bunun toplumun geleneksel aile yapısına, âdetlerine ve yaşam biçimine ters düşeceğini savunan ataerkil norm ve değer sistemleri, kadınları erkeklere ekonomik anlamda bağımlı hâle getiren bir işlev görebilmektedir. Bunun bir sonucu olarak, "yoksulluğun kadınlaşması" (Ünlütürk-Ulutaş, 2009, 26-34; Pearce, 1978) olarak da bilinen, kadının yoksullaşmasının erkeğin yoksullaşmasından daha kolay olduğu ve yoksul nüfus içinde yer alan kadınların erkeklerden çok daha fazla olduğu durumlar da ortaya çıkabilmektedir. Yine benzer şekilde, göç gibi kimi zaman ekonomik kimi zaman siyasal arka planı da olan sosyal olgular da bireyleri yoksullaştırmakta etkili olabilmektedir. Kırsal nüfusu tarımdan koparan ekonomik politikaların ya da savaşın bir sonucu olarak göç eden bireylerin işlerini, evlerini veya topraklarını terk ederek yoksullaştıkları veya göç ettikleri yerde tecrübe ettikleri ayrımcılık dolayısıyla hem emek piyasalarına hem de sosyal hayata entegre olmak konusunda yaşadıkları sorunlar, onları yoksulluğa itebilmektedir.

Nihayetinde dünya üzerinde oldukça fazla sayıda insanın izlenen çeşitli ekonomik ve sosyal politikaların bir sonucu olarak yoksullaştığı veya yoksullaşmakta olduğu gözlenmektedir. Bu durum, yoksulluğun bireyin kendisinden kaynaklanan etkenlerle yoksulluğun açıklanamayacağını göstermek açısından önemlidir. Nitekim, bu alanda yapılmış kimi çalışmalar bireylerin yoksullaşmasında yapısal değişkenlerin bireysel değişkenlerden daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, yoksulluğun dinamiklerine ilişkin olarak Leisering ve Leibfried (1999) Almanya'da yaptığı ya da Ferge ve Miller'ın (1987) birçok Avrupa ülkesini kapsayan uluslararası araştırmaları da göstermiştir ki yoksulluk sorunu bireyin davranış ve tercihlerine indirgenememekte ve bireyi yoksulluğa düşüren yapısal faktörlere bakmamızı zorunlu kılmaktadır.

dikkat

Yapısal yoksulluk yaklaşımı, isminden de anlaşılacağı üzere yoksulluğu, bireysel bir sebebe bağlamamakta, aksine toplumsal, iktisadi, kültürel pek çok değişkenin bileşimi olan yapısal bir mesele olarak ele almaktadır.

Yoksulluktan kurtulmak için yapısal dönüşümler yaşanması gerektiği konusunda sosyal bilimciler arasında bir fikir birliği oluşmuştur diyebiliriz.

Birçok sosyal bilimci bugün yoksulluktan çıkışın toplumların yapısal dönüşümler yaşamadan mümkün olmadığı konusunda hemfikir durumdadırlar. Macionis ve Plummer (2008: 275), ünlü ekonomist Stephen C. Smith'in yoksulluğu bir tuzak olarak gördüğünü belirterek bu tuzağın toplumların yapısından kaynaklandığını not düşüyorlar. İnsanların tembel ve cahil oldukları için yoksul olduklarını iddiasının kolaycı bir iddia olduğunu belirten Macionis ve Plummer (*a.g.e.*), Smith'in yoksulluğun yapısal kaynakları olarak ifade ettiği "yoksulluk tuzakları"nın bazılarını şu şekilde sıralıyorlar:

- *Aile-Çocuk İş G*ücü Tuzağı: Ailelerini desteklemek için çalışmak zorunda kalan çocukların gösterdiği aile-çocuk iş gücü tuzağı.
- *Cehalet Tuzağı:* Eğitime erişimi sağlayacak kaynaklara ve dolayısıyla ileride istihdam olanağı getirecek kaynaklara erişim güçlüklerinin getirdiği cehalet tuzağı.
- Çalışma Tuzağı: Yoksulların geleceğe yatırım yapma ve gelecek için plan yapma olanağından mahrum olmaları dolayısıyla yaşadıkları kriz ve bunun getirdiği sürekli çalışma tuzağı.
- *Elverişsiz Koşullar Tuzağı:* Yoksulların daha çok güvencesiz, sigortasız ve kaotik işlerde çalışmaları dolayısıyla içine düştükleri elverişsiz koşullar tuzağı.
- *Borç Esareti Tuzağı:* Yoksulların aldıkları borçları ödeyemeyecek duruma gelmeleriyle ve her borcu bir başka borç alarak kapatma durumları dolayısıyla içine düştükleri borç esareti tuzağı.
- *Bilgisizlik Tuzağı:* Yoksulların güvencesiz, riskli ve uzun saatler çalışmak zorunda kalmalarıyla içine düştükleri zamansızlığın başka bir iş bulma olanağından onları mahrum bırakması ve bunun getirdiği emek piyasasına ilişkin bilgisizlik tuzağı.
- *Sağlıksızlık ve Besinsizlik Tuzağı:* Yoksulların iyi beslenememeleri ve bunun sonucunda kolayca uyuşuklaşmaları/tembelleşmeleri sonucu ortaya çıkan sağlıksızlık veya besinsizlik tuzağı.
- *Düşük Becerili Olma Tuzağı:* Kötü beslenme ve düşük eğitim seviyesiyle beraber gelen düşük becerili olma tuzağı.
- *Yüksek Doğum Oranı Tuzağı:* Daha çok çocuk sahibi olma durumuyla birlikte gelen yoksul kadının daha çok hamilelik dönemi yaşaması ve üretkenliğinin azalmasını ifade eden yüksek doğum oranı tuzağı.

Öğrenme Çıktısı

1 Yoksulluğun nedenlerine dair temel yaklaşımları açıklayabilme

Araştır 1	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Hak eden yoksul ne demektir?	Sınıf-altı yoksulluk kavramı ile sınıf kavramının ilişkisini değerlendiriniz.	Yoksulluğu ortaya çıkaran yapısal unsurları tartışınız

YOKSULLUĞUN TANIMINA VE ÖLÇÜMÜNE İLİŞKİN TEMEL YAKLAŞIMLAR

Yoksulluğa ilişkin normatif yaklaşımların dışında, yoksulun kim olduğunun ya da hangi koşullarda yaşayan bireylerin yoksul olarak kabul edilmesi gerektiğinin tartışıldığı geniş bir literatür olduğunu da vurgulamak gerekir. Her ne kadar, yoksulluğa ve yoksulun kim olduğuna ilişkin olarak algılar farklı toplumların değer yargılarına göre değişse de (Şenses 2003: 62) literatürde ağırlıklı olarak üç temel perspektifin ortaya çıktığı görülebilir. Bunlar; mutlak yoksulluk, göreli yoksulluk ve yapabilirlikten yoksunluk olarak isimlendirilen ve kimin yoksul olduğuna ya da yoksulluğun ne olduğuna ilişkin farklı bakış açıları sunan perspektiflerdir.

Bu yaklaşımları, kısaca her bireyin mutlaka karşılaması gereken birtakım ihtiyaçlarına odaklanarak yoksulluğu ve yoksulu tanımlayan mutlak yoksulluk yaklaşımı, yoksulluğun göreceli bir olgu olduğunu ve bağlamsal olarak değişen bir muhteviyata sahip olduğunu ifade eden göreceli yoksulluk yaklaşımı ve yoksulluğun insanın değer verdiği aktiviteleri gerçekleştirebilme özgürlüğünden mahrum olduğu bir durum olarak tanımlayan yapabilirlikler yaklaşımı olarak isimlendirebiliriz. Yoksulluğa dönük olarak geliştirilen ve İngiliz ekolünden gelen bu üç yaklaşım aşağıda aktarılmaktadır.

Mutlak Yoksulluk

İngiliz sosyolog ve araştırmacılar Charles Booth (1840 – 1916) ve Seebohm Rowntree'nin (1871 – 1954) araştırmalarında 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın ilk yarısında Londra ve York şehirlerinde yaptıkları gelir ve tüketim odaklı araştırmalara dayanan mutlak yoksulluk tanımı, bireylerin mutlaka sahip olması gereken minimum bir gelir veya tüketim seviyesinin var olduğu fikrini temel alarak, bu gelirin altında bir gelire ya da bu tüketim seviyesinin altında bir tüketim seviyesine sahip olan bireyleri yoksul bireyler olarak kabul etmektedir. Bu yoksulluk tanımlamasında temel kriter olarak bir bireyin hayatta kalabilmesi ve hayatını sürdürebilmesi için minimum düzeyde gerekli olan mal ve hizmetlere ulaşıp ulaşamadığı ele alınsa da daha kolay ölçülebildikleri için bireylerin gelir ve tüketim harcamalarına odaklanarak hesaplama yapılmaktadır (Okumuş, 2010, 72).

dikkat

Mutlak yoksulluk, belli bir düzeyde mal ve hizmet erişimine sahip olmayı bir tür yoksulluk sınırı olarak belirler ve bunun altında imkâna sahip olma durumunu yoksulluk olarak tanımlar. Öte yandan bu erişim imkânı yerine gelir ve giderin mali olarak hesaplanması daha kolay olduğu için, esas vurgu belli bir gelire sahip olup olmamak üzerine yapılmaktadır.

Mutlak yoksulluk yaklaşımının ilk örneğini, materyal kaynaklara ulaşabilme ve bu kaynaklardan faydalanabilme odaklı olarak çerçevesi çizilmiş bir sosyal sınıf analizi gerçekleştirmek amacıyla Doğu Londra'da 19. yüzyılın sonlarında araştırmalar yapmaya başlayan Charles Booth'un eserlerinden görmekteyiz. Çalışmalarında beş kişilik bir ailenin bir hafta hayatta kalabilmesi için gerekli olan minimum gelir miktarını hesaplayan Booth, bu geliri o günün koşullarında 18 – 20 şilin (0.9 – 1.05 Pound) olarak hesaplar ve bu gelirin altında kalan bireyleri yoksul olarak niteler. Bu bakış açısı, yoksulluğun gelir üzerinden belirlendiği ve yoksulluk sınırının da bu gelire göre çizildiği ilk çalışma olarak kabul edilir. Booth'un minimum gelire dayanan bu hesaplamasına göre o günün Londrası'nda yaşayan popülasyonun yüzde 30.7'si yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bu yüzde 30.7'lik toplamın büyük kısmı sıradan yoksullardan oluşsa da, 8.4'ü kronik bir yoksulluk içerisindedir. Booth'a göre Londralıların tecrübe ettiği bu kronik yoksulluğun ana sebebi ücretlerin düzeyi ve düzenli olarak bir ücrete sahip olmamasıyla ilgilidir. Booth'un çalışmasını daha ileriye taşıyan Seebohm Rowntree, York şehrinde 1899 yılında yaptığı, 1936 ve 1950'de revize ettiği yoksulluk çalışmalarında benzer bir bakış açısını kullanır. Amacı, Booth'un Londra ve civarı için ifade ettiği yoksulluk oranının ülkenin geri kalanı için de geçerli olup olmadığını bulmak olan Rowntree, Booth'dan farklı olarak gelire dayalı yoksulluk oranının York ve civarında 1.08 pound olduğunu bulur. Bu gelir miktarını temel alarak yaptığı yoksulluk oranı hesaplamasında, York ve civarında yaşayanların yüzde 9.91'inin yoksul olduğunu ifade eder. Araştırmasının sonunda Rowntree, Booth'a benzer şekilde, ücretlerin düşüklüğünün ve düzenli olmayışının yoksulluğun temel nedeni olarak

ortaya çıktığını açıklar. Çalışmalarını revize ettiği 1936'da yoksulluk sınırının 1.53 pound ve yoksulluk oranını yüzde 3.9 olarakaçıklayan Rowntree, 1950'de ise yoksulluk sınırının 5.0 pound yoksulluk oranının ise yüzde 1.66 olduğunu söyler (Fulcher ve Scott, 2011, 714-716).

Resim 4.2

Kaynak: https://pxhere.com/tr/photo/129939

dikkat

Mutlak yoksulluğun hesaplanabilmesi için, nelerin mutlak insan ihtiyaçları olduğunun da tespit edilmesi gerekir. Bu da diğer her türlü değişkenden bağımsız bir ihtiyaçlar kataloğu belirlenmesi anlamına gelir.

Bugün kullanılan mutlak yoksulluk hesaplarında her ne kadar Booth ve Rowntree'nin temel aldığı temel ihtiyaçlar çok farklılaşmış ve çok daha çeşitlenmiş olsa da temel mantık aynı kalmıştır. Mutlak yoksulluk yaklaşımı ister istemez temel insan ihtiyaçlarının neler olduğu konusunda bir soruyu ve/veya değerlendirmeyi gündeme getirmektedir. Bu soruya verilen cevaplar arasında birçok bilim insanı ve araştırmacı besin, giyim ve barınma ihtiyaçlarında hemfikir olsa da bu listenin ne kadar uzaması gerektiği konusunda tartışmalar oldukça fazladır. Örneğin, kimi bilim insanları bu listeye eğitim ve sağlık, güvenlik gibi başlıkları da katmakta, kimileri ise listeyi daha da uzatarak demokrasi, insan hakları, temel hak ve özgürlükleri de temel insan ihtiyaçları içerisinde tanımlamaktadır. Bu durumda, listeye eklenen demokrasi, insan hakları, güvenlik, temel hak ve özgürlükler gibi ihtiyaçların, para gibi materyal ölçülere nasıl çevrileceği ve dolayısıyla mutlak yoksulluk sınırının nasıl hesaplanacağı bir soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, bireylerin temel ihtiyaçlarındaki farklılıklar, bireylerin yaşadıkları toplumdaki tüketim alışkanlıklarındaki farklılıklar, kültürel değişkenlerin bireylerin temel ihtiyaçları konusunda ortaya çıkardıkları farklılıklar da mutlak yoksulluk hesaplamasına dönük eleştirileri gündeme getirmektedir (Holborn ve Lamgley, 2004, 46). Bu eleştirilere rağmen mutlak yoksulluk yaklaşımı eksikleri olmakla birlikte

- Yoksulluk sınırı ve yoksulluğun boyutlarının hesaplanmasında sistematik bir bakış açısını ortaya koyması bakımından,
- Ülkeler ve bölgeler arasında karşılaştırmalı bir yoksulluk analizini mümkün kılması açısından,
- Kendisinden sonra gelen yoksulluğu ölçme metotlarına öncülük etmesi açısından,
- Yoksulluğun ölçülmesinde ve analiz edilmesinde evrensel bir ölçü birimi (gelir ve tüketim harcamaları) ortaya koyması bakımından,
- Temel insan ihtiyaçlarının neler olduğuna ilişkin büyük bir sorunsalı gündeme getirmiş olması bakımından

oldukça önemli bir bakış açısı olarak literatürde yer almaktadır.

Göreli Yoksulluk

Gerek Karl Marx gibi Kıta Avrupa'sının kimi önemli düşünürlerinin eserlerinde gerekse Anglo-Sakson klasik iktisat geleneğinin öncülerinden olan Adam Smith gibi kimi filozofların çalışmalarında yoksulluğun göreli bir sosyal ve ekonomik durum olduğuna ilişkin ifadelere rastlamak mümkündür. Fakat söz konusu filozofların çalışmalarında yoksulluğun göreli bir olgu olduğuna ilişkin ifadeler daha çok birer gözlem olarak sunulmakta, sistematik bir kavramsal ve analitik çerçeve içerisinde tartışılmamaktadır. Yoksulluğun hesaplanmasında ve değerlendirilmesinde sosyal ve ekonomik bağlamın özgünlüğüne dikkat çeken ve bu anlamıyla onun göreli bir olgu olduğuna ilişkin vurguyu sistematik bir kavramsal ve analitik çerçeve içinde ortaya ilk kez koyan bilim insanının İngiliz sosyolog Peter Townsend (1928 - 2009) olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

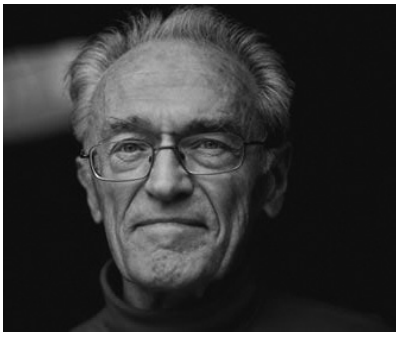

Resim 4.3 Peter Townsend (1928-2009)

Kaynak: https://www.theguardian.com/society/2008/apr/02/socialexclusion

Peter Townsend: *Britanyalı sosyologtur. Son olarak London School of Economics'te görev yapış olan Peter Townsend, University of Bristol'da da çalışmıştır ve University of Essex'in kurucuları arasında yer almıştır. Özellikle yoksulluk üzerine çalışmış, Charles Booth ve Seebohm Rowntree'den sonra bu alanda çığır açan bir perspektif geliştirerek göreceli yoksulluk anlayışını ilk kez sistematik bir çerçeve içerisinde ortaya koymuştur. Biritish Academy, onuruna adıyla anılan bir ödül vermektedir.*

✓ Townsend'a göre göreli yoksulluğun temel biçimi göreli yoksulluktur ve göreli yoksulluğun nedeni temel ihtiyaçlar listesi değil, kaynakların hatalı dağılımıdır.

Townsend, eleştirel bir bakış açısıyla, Booth ve Rowntree'nin yoksulluk analizinde temel aldıkları herkes için gerekli olan tüketim maddelerinin gelişigüzel belirlenmiş olduğunu vurgulayarak "eğer ki giyim (masrafları), işe geliş gidiş (ücreti) ve gazete (alımı)" yoksulluğun ölçüsünde kullanılan temel ihtiyaçlar arasında tarif ediliyorsa, neden "çay, mendil, çamaşırhane, kozmetik, kuaför ve tıraş (masrafları) ve hayat sigortası (yaptırmak)" bu temel ihtiyaçlar arasında sayılmıyor (Townsend, 1954, 131) diye soruyor. Townsend'e göre, eğer ki temel ihtiyaçlar üzerinden bir yoksulluk analizi ve ölçümü yapılacaksa evrensel bir temel ihtiyaçlar listesi değil bağlamsal bir temel ihtiyaçlar listesi temel alınmalıdır. Çünkü Townsend'e göre insan ihtiyaçları bağlamsal olarak yani içinde yaşadığı toplum tarafından belirlenmektedir (Holborn ve Lamgley, 2004, 46). Buradan yola çıkarak, yoksulluk olgusuna ilişkin yeni bir bakış açısı sunan Townsend, "yoksulluk, kaynakların yanlış dağılımının bir sonucu olarak ortaya çıkan göreli yoksunluğun genel bir biçimidir" şeklinde tarif etmekte ve "yoksulluğa ilişkin herhangi bir ülkede yapılacak tanımlama ve açıklamanın genel bir sosyal katmanlaşma teorisi ile yürütülmesi gerekmektedir" demektedir (Townsend, 1970, 2). Buna ek olarak Townsend, mutlak yoksulluk yaklaşımının hesaplanmasında belirlenen temel tüketim maddelerinin sadece bireyin fiziksel aktivitesine katkı sunup sunmadığına göre ya da besin değerine göre seçildiğini eleştiriyor. Townsend'e göre, besinsel değeri olmayan ama sosyal ve psikolojik fonksiyonu olan ve bireylerin toplum yaşamına katılabilmesi için ihtiyaç duyduğu öyle tüketim malları vardır ki bunlar da yoksulluğun değerlendirilmesinde analize dâhil edilmelidir (Townsend, 1962, 217-218). Bu vurgusuyla Townsend'in yoksulluğun tespitinde ve çözümünde, temel tüketim maddeleri veya ihtiyaçlardan ziyade, daha geniş bir bakış açısıyla, bireyin içinde yaşadığı toplumun yaşamına katılıp katılamamasının temel ölçüt olarak ele alınması gerektiği yönündeki vurgusunun ön plana çıktığını görmekteyiz.

Yukarıda temel noktalarını özetlediğimiz göreli yoksulluk anlayışının genel tanımının en önemli eseri olarak kabul edilen *Poverty in United Kingdom* (1979) isimli çalışmasında Townsend şu şekilde yapmaktadır: "Bireyler, aileler ve gruplar ait oldukları toplumun geleneksel ya da çoğunlukça teşvik edilen ve onaylanan tüketim alışkanlıklarına, aktivitelerine, yaşam koşullarına ve imkânlarına katılmaları için gerekli olan kaynaklardan mahrum olduklarında yoksul olarak işaret edilebilirler" (Townsend, 1979, 31).

Kısaca söylemek gerekirse, Townsend'ın yoksulluk olgusunun tanımlanmasına ve analizine baktığımızda beş ayrı nokta öne çıkmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Yoksulluk bağlamsal olarak ortaya çıkmakta, içeriği ve unsurları her bağlamda aynı olmamaktadır.
- Yoksulluk sorunu sosyal katmanlaşmadan, bir diğer deyişle sosyal eşitsizlikten ayrı düşünülemez.
- Yoksulluk sadece materyal ihtiyaçlardan ya da fiziksel ihtiyaçların tatmininden mahrumiyet olarak düşünülemez. Sosyal ve psi-

kolojik/duygusal ihtiyaçların tatmininden mahrumiyet de bir yoksulluk biçimidir.

- Yoksulluk sabit değil ama dinamik bir olgudur ve sadece mekâna göre değil, aynı zamanda zamana göre de değişmektedir. Çünkü bireyin toplum hayatına katılmasını gerektiren materyaller zamanın ruhuna göre farklı şekiller alabilmektedir.
- Yoksulluğun belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde ana ölçüt temel ihtiyaçların tatmini değil, bireyin toplum hayatına katılıp katılamaması olarak ele alınmalıdır.

Öte yandan, Townsend'in yoksulluğun göreliliğine ilişkin vurgusu kimi soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. Örneğin; Amartya Sen, Townsend'in kimi görüşlerini paylaşmakla birlikte, yoksulluğun mutlak bir içeriğinin olduğunu, onun her durum ve koşulda göreli bir olgu olmadığını belirtmektedir (Sen, 1983, 159).

Yapabilirlikten Yoksunluk

Resim 4.4 Amartya Sen (1933-)

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Amartya_Sen_no_Fronteiras_do_Pensamento_S%C3%A3o_Paulo_2012_(6964218850).jpg

Amartya Sen: *Hindistan doğumlu ekonomist ve düşünür. Sosyal adalet, açlık, insani kalkınma teorisi, refah ekonomisinin yanı sıra yoksulluk, cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizlik hakkındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır. "Refah ekonomisi konusundaki katkıları" nedeniyle 1998 yılında Nobel Ekonomi Ödülü'ne layık görülmüştür.*

İlk olarak Hindistanlı sosyal düşünür Amartya Sen tarafından ortaya atılan ve takip eden yıllarda Amerikalı feminist düşünür Martha Nussbaum tarafından geliştirilen, bugün ise birçok ulusal ve uluslararası kurum tarafından yoksulluk, eşitsizlik, yaşam kalitesi, kalkınma, sosyal adalet ve sosyal seçim analizlerinde bir çerçeve olarak kullanılan yapabilirlikler yaklaşımı, yoksulluk olgusunun tanımlanmasında ve ölçülmesinde üçüncü bir ana perspektif olarak işaret edilebilir. Esasında, yapabilirlikler yaklaşımı Birleşmiş Milletler (BM) tarafından sıklıkla kullanılan "insani yoksulluk" ve "insani kalkınma" kavramlarının ve analizlerinin teorik arka planıdır ya da kuramsal çerçevesidir.

dikkat

Yapabilirlikler yaklaşımı Birleşmiş Milletler Kalkınma Progrmı (BMKP) tarafından sıklıkla kullanılan "insani yoksulluk" ve "insani kalkınma" kavramlarının ve analizlerinin teorik arka planı, bir diğer deyişle kuramsal çerçevesidir denilebilir.

Yaşamla İlişkilendir

TÜRKİYE İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ'NDE 71. OLDU

Türkiye'nin 2015 İnsani Gelişme Endeksi (İGE) değeri 0.767 oldu. Bu değerle Türkiye, yüksek insani gelişme kategorisinde yer aldı ve 188 ülke ve bölge arasında 71. oldu.

Türkiye 2015 raporunda yer alan İGE'de 0.761 puan ile 188 ülke ve bölge içinde 72. sırada yer almıştı. 2016 raporundaki İGE'de ise 0.767 puanla 188 ülke ve bölge arasında 71. sırada yer aldı. Aynı sıralamayı Venezuela (Bolivar Cumhuriyeti) ile paylaştı.

1990-2015 yılları arasında ise Türkiye'nin İGE değeri 0,576'dan 0,767'ye yükseldi. Bu, toplamda %33,2'lik bir artış anlamına geliyor.

1990-2015 yılları arasında Türkiye'de doğuşta beklenen yaşam süresi 11,2 yıl; ortalama öğrenim süresi 3,7 yıl ve beklenen öğrenim süresi 5,7 yıl arttı.

Türkiye'de kişi başına Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 1990-2015 yılları arasında yaklaşık %78,2 oranında bir artış gösterdi.

Avrupa ve Orta Asya ülkeleri ile kıyaslama

Türkiye'nin 2015 yılında 0,767 düzeyinde olan İGE değeri, yüksek insani gelişme kategorisindeki ülkeler için ortalama 0,744 ve ayrıca Avrupa ve Orta Asya ülkelerinin 0,748 olarak hesaplanan insani gelişme değerinin üzerinde oldu.

Eşitsizlik hesaba katıldığında Türkiye'nin İGE değeri %15,8'lik bir kayba uğruyor

Türkiye'nin 2015'teki İGE değeri 0,767 oldu. Ancak insani gelişmede eşitsizlik farkı düşüldüğünde, Türkiye'nin değeri boyut endekslerinin dağılımındaki eşitsizliğe bağlı olarak %15,8'lik bir kayıpla 0,641'e düşüyor.

Azerbaycan ve Sırbistan'ın eşitsizlik nedeniyle puan kayıpları ise sırasıyla %13,2 ve 11,2 düzeylerinde. Yüksek İGE ülkelerinin eşitsizlik nedeniyle kaybı ortalama %20,0 iken, Avrupa ve Orta Asya'da bu oran %12,7. Türkiye'nin insani eşitsizlik katsayısı da %15,8 düzeyinde.

2015 İGR'de 161 ülke için Cinsiyet Dayalı Gelişme Endeksi (CDGE) değerleri hesaplandı. Türkiye'de 2015 kadın İGE değeri 0,724 iken, erkek İGE değeri 0,797 olarak ölçüldü ve bu durum sonucunda CDGE değeri 0,908 olarak hesaplandı; bu sonuca göre Türkiye Azerbaycan ve Sırbistan ile 4. Gruba girmiş oldu.

Türkiye, 2015 Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinde (TCEE) 328'lik TCEE değeriyle 159 ülke arasında 69. sırada yer aldı. Türkiye'de parlamentodaki kadın milletvekili oranı %14,9. Yetişkin kadınlar arasında en az orta öğrenim görmüş olanların oranı %43,5 iken, bu oran erkeklerde %64,8 olarak göze çarpıyor.

Her 100.000 canlı doğumda 16 kadın hayatını kaybediyor ve ergenler arasındaki doğurganlık oranı ise 15-19 yaşları arasındaki her 1000 kadında 27,6 olarak dikkati çekiyor.

Kadınların işgücü piyasasına katılım oranı %30,4 iken, erkeklerde %71,4 düzeyinde seyrediyor.

2016 İnsani Gelişme Raporu 'Evrensellik' kavramına odaklanıyor

2016 İnsani Gelişme Raporu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılından bu yana başlıca gelişme sorunları, eğilimleri ve politikalarına ilişkin bağımsız, analitik ve ampirik temelli tartışmalar olarak yayınlanan küresel İnsani Gelişme Raporları serisinin en yenisidir.

Dünya liderlerinin 2015 yılında, 2030 Gündeminin temel zeminini teşkil eden, hiç kimseyi dışlamayan bir gelişme yolculuğunu taahhüt etmeleri tesadüf eseri değil, bilinçli bir karar ile oldu. İşte bu evrensel arzuyu yansıtmak amacıyla, Herkes İçin İnsani Gelişme, 2016 İnsani Gelişme Raporu'nun teması olarak seçildi.

Rapor iki temel soruyu gündeme getiriyor: İnsani gelişmenin ilerlemesinde kimler dışlanıyor ve bu nasıl, niçin oluyor?

Evrenselliğin önündeki engeller arasında yoksunluk ve eşitsizlikler, ayrımcılık ve dışlama, sosyal norm ve değerler, önyargı ve hoşgörüsüzlük vardır.

Rapor, herkes için insani gelişmenin sağlanmasında, dışlanmışların yaşadığı yoksunlukların nitelik ve nedenlerinin tespit edilmesinin kendi başına yeterli olmadığını ileri sürerken, ulusal politikaların küresel düzeyde atılacak adımlar ile tamamlanması gerektiğine de işaret ediyor.

İGR, evrensellik ilkesini paylaşarak ve aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması, açlığın sona erdirilmesi ve sürdürülebilirlik konusunun vurgulanması gibi temel alanlara yoğunlaşmak suretiyle 2030 Gündemi'ni tamamlıyor.

Rapor Hakkında

İnsani gelişme, sadece ekonomilerin zenginliğinin değil, insan hayatlarının zenginliğinin de artırılmasına odaklanan bir kavram. Bu yaklaşım, insanlara ve onlara sunulan seçenekler ile fırsatlara odaklanıyor. İnsani Gelişme Raporları, bu yaklaşımı insanlığın sürdürülebilir ilerlemeyi sağlama yolunda karşı karşıya olduğu en acil güçlüklerin bir kısmının analiz edilmesinde kullanıyor. Daha fazla bilgi için: http://hdr.undp.org/en

Kaynak: http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2017/03/turkey-ranks-71st-by-human-development-index.html

Yapabilirlikler yaklaşımı, ilk olarak gelir ve faydaya odaklanan kalkınma presiplerine ve ölçüm yöntemlerine karşı ortaya çıkmış ve bireylerin temel yapabilirlikler olarak tanımlanan ideal yaşam süresi, beslenme, eğitim, sağlık, istihdam gibi olanaklara ulaşmada özgür olup olmamasına göre iktisadi gelişmeyi, yoksulluğu, sosyal eşitsizlik ve adaleti analiz etmeyi önermektedir (Arun, 2016). Yapabilirlikler yaklaşımına göre, yoksulluk yapabilirlikten yoksun olma halidir (Sen, 2009, 254-257). Sen, yapabilirlik olgusunu, bireyin bir nedene dayalı olarak değer verdiği aktiviteleri gerçekleştirme özgürlüğü olarak (Sen, 1992; 1999) tanımlamaktadır.

Yapabilirlik, Sen'in yaklaşımında, kişilerin herhangi bir sebeple değerli buldukları etkinlikleri gerçekleştirip gerçekleştirememe durumlarına göre tanımlanır.

Hem mutlak yoksulluk tanımında hem de göreceli yoksulluk tanımında, yoksulluk olgusu ele alınırken ortak bir varsayımdan hareket edilmektedir. Mutlak yoksulluk tanımında bireyin yoksul olup olmadığı elinde tuttuğu gelire ya da elinde tuttuğu gelirle gerçekleştirdiği tüketim miktarına göre hesaplanırken, göreceli yoksulluk tanımında ise bireyin toplum hayatının geleneksel pratiklerine katılması için olan kaynaklara sahip olunup olunmadığına bakılmaktadır. Bu anlamıyla hem mutlak yoksulluk perspektifi hem de göreceli yoksulluk perspektifi çeşidi ve oranı farklı olsa da bireyin sahip olduğu kaynakları yoksulluk olgusunun analizinde odak noktasına yerleştirmektedir. Öte yandan, yapabilirlikler yaklaşımına göre, bireyin hangi kaynaklara sahip olduğu önemli olmakla birlikte, odak noktasında duran bakış açısı bireyin bu kaynaklarla bir değer atfetmeye nedeni olan pratikleri gerçekleştirme özgürlüğünün olup olmadığıdır.

Yapabilirlik yaklaşımının bu iddiasının özgünlüğünü, Sen'in sık sık kullandığı varsayımsal bir örnek ile açıklayalım. Örneğin, bir toplumda ulaşım ihtiyacı temel bir ihtiyaç olarak tanımlanıyorsa bu ihtiyacı gerçekleştiremeyen bireyler ya da bu ihtiyacı gerçekleştirecek kaynaklara sahip olmayan bireyler mutlak ve göreceli yoksulluk bakış açılarının her ikisine göre de yoksul olarak kabul edilecektir. Buradan da anlaşılacağı üzere hem mutlak yoksulluk perspektifi hem de göreceli yoksulluk perspektifi bireyin elinde olan kaynaklara, daha açık bir ifade ile bireyin yeterli kaynaklara sahip olup olmadığına odaklanmaktadır. Elbette, mutlak yoksulluk tanımı temel alınarak yapılacak olan hesaplama, göreceli yoksulluk tanımı temel alınarak yapılacak hesaplamadan farklı olabilecektir fakat her iki bakış açısı da ulaşım ihtiyacını gerçekleştirmek için bireyin yeterli kaynağa sahip olup olmadığına bakacaktır. Yapabilirlik yaklaşımına göre ise bireyin ulaşım için gerekli olan kaynaklara sahip olması onun ulaşım ihtiyacını karşılayabileceğini garanti etmeyecektir. Zira bireyin sahip olduğu kaynakları faydaya dönüştürmesinde ve böylece değerli olan aktivitileri gerçekleştirebilmesinde (örneğin; ulaşım, beslenme, eğitim alabilme, sağlık imkânlarına ulaşabilme, istihdam olanaklarından faydalanabilme ve benzeri) birçok başka faktör de rol oynamaktadır. Örneğin, birey ulaşım ihtiyacını karşılamak için bisiklete sahip olabilir. Ama bisikleti kullanmasını imkânsız kılan engellilik, yaşlılık gibi kimi kişisel faktörler söz konusu olabilir. Bu durumda bireyin bisiklet sahipliğinin onun ulaşım ihtiyacını karşılayacağını söylemek mümkün olmayacaktır. Ya da birey bisiklete sahip olduğu hâlde bisiklet kullanmasını mümkün kılacak olan altyapı yatırımları yapılmadıysa, bireyin bisiklete sahip olması ulaşım ihtiyacını karşılayabildiği anlamı taşımayacaktır. Veyahut birey bisiklete sahip olduğu hâlde bisiklet kullanmasını engelleyen birtakım sosyal normlar söz konusu olabilir. Bu durumda da bireyin bisiklet sahibi olması, onun ulaşım ihtiyacının karşılandığı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla, gerekli kaynaklara sahip olmak tek başına bireyin yoksul olmadığının bir ölçüsü olarak düşünülemez. Yapabilirlikler yaklaşımına göre, bireyin gerekli olan kaynaklara sahip olması kadar, o kaynakları değer verdiği aktiviteleri gerçekleştirmek üzere kullanıp kullanamadığı da önemlidir.

Yapabilirlik yaklaşımının önemli isimlerinden kabul edilen Ingrid Robeyns, bireyin sahip olduğu kaynakları faydaya çevirip çevirememesinde etkili olan üç tip faktörü işaret etmektedir. Bunlar; kişisel faktörler (örneğin, bisiklete binebilmek için engelli ya da yaşlı olmamak), çevresel faktörler (örneğin, bisiklet kullanımını mümkün kılan altyapı yatırımlarının yapılmış olması) ve sosyal faktörler (örneğin, bisiklet kullanmayı sınırlamayan sosyal normlar ve kurallar) (Robeyns, 2003, 63; 2005, 99; 2009, 41). Sen (1999, 70-71; 2009, 254-257)

ise kaynakların faydaya dönüştürülmesinde etkili olan faktörleri biraz daha ayrıntılı bir perspektif ile şu şekilde sıramaktadır:

- Kişisel çeşitlilikler (toplumsal cinsiyet, yaş, engellilik durumu, vs.)
- Fiziksel çevredeki çeşitlilikler (iklim, topografik çeşitlilikler, vs.)
- Sosyal iklimdeki çeşitlilikler (suç ve şiddetin var olup olmaması, bireyler arası ilişkilerin doğası, vs.)
- İlişkisel çeşitlilikler (toplumda kurulu davranış kalıpları, gelenekler, vs.)
- Aile içi kaynak dağılımı (aile içinde kaynak dağılımını belirleyen kurallar, normlar, vs.)

dikkat

Yapılabilirlik yaklaşımı ile göreli yoksulluk yaklaşımı arasındaki eleştiri noktalarından biri de, bir kişinin kaynaklara sahip olmasının her hâlükârda bu kaynakları kullanarak kendisine fayda yaratıp yaratamayacağı hususu tartışılırken ortaya çıkar.

Buna ek olarak, bireyin kaynaklara sahip olmasına değil ama sahip olduğu kaynakları faydaya çevirip çeviremediğine odaklanarak yoksulluk tanımı yapılması gerektiğini öneren yapabilirlik yaklaşımı, Townsend'in göreli yoksulluk yaklaşımını ise yoksulluğun her durumda göreli olmadığını, onun her zaman mutlak bir yanı olduğunu belirterek de eleştirmektedir. Townsend ve Sen arasındaki bu tartışmada (bkz. Townsend, 1985; Sen, 1983 ve 1985), Townsend yoksulluğu sosyal eşitsizliğin bir yansıması olarak gördüğünden, onun her durumda göreli bir olgu olduğunu savunmaktadır (bkz. Townsend, 1970, 2). Sen ise her ne kadar yoksulluğun göreceliliğinin önemli ve eşitsizlik ile yoksulluk arasında bir ilişki kurması açısından değerli olduğunu kabul etse de, yoksulluğun nihai olarak ve her durumda indirgenemez, mutlak özü olduğunu iddia etmektedir. Örneğin, bir toplumda kıtlık yaşanırken bu kıtlığı toplumun genelinin yaşıyor olması yoksulluğun olmadığını göstermez. Ya da "bir toplumda bir birey günde sadece bir Cadillac alacak bir gelire sahipken diğer bireyler günde iki Cadillac alacak gelire sahip diye bu bireye yoksul demek absürt olacaktır" (Sen, 1983, 159).

Kısaca özetlemek gerekirse, yoksulluğa dönük analizlerde yapabilirlik yaklaşımı;

- Bireylerin sahip oldukları kaynaklarla yetinmemeyi fakat o kaynaklarla değer verdikleri aktiviteleri gerçekleştirme özgürlüğüne sahip olup olmadıklarına odaklanmayı önermekte,
- Kaynak sahipliği ile faydaya ulaşma arasında bir ayrım yapmakta,
- Kaynakların faydaya dönüştürülmesinde birçok bireysel, çevresel ve sosyal faktörün değerlendirmeye dâhil edilmesi gerektiğini iddia etmekte,
- Yoksulluğun göreceliliği önemli olsa da onun her zaman mutlak bir özü olduğunu ileri sürmektedir.

Öğrenme Çıktısı

2 Farklı yoksulluk tanımlarını inceleyebilme

Araştır 2	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Mutlak yoksulluk nedir?	Amartya Sen'in yaklaşımının Towsend'ın yaklaşımıyla olan farkını belirleyiniz.	Yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımını anlatınız.

YOKSULLUĞUN ÖLÇÜMÜNDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER

Şu ana kadar sürdürdüğümüz tartışma yoksulluğun ortaya çıkışına, tanımlanmasına ve ölçülmesine ilişkin farklı perspektifleri sunmakla birlikte, bu perspektiflerin ileri sürdüğü analiz çerçevesinin içinin hangi değişkenlerle doldurulması gerektiği sorusunu dışarıda bıraktı. Örneğin, eğer ki Booth ve Rowntree'nin önerdiği anlamıyla bir yoksulluk analizi yapılacaksa, bu yoksulluk analizinin yapılmasında temel alınması gereken tüketim alışkanlıkları neler olmalı? Ya da göreceli yoksulluk analizinde kaynakların dağılımını belirlerken hangi olanaklara (barınma, berber, sağlık veya kozmetik) erişimi temel alarak kaynakların dağılımını hesaplamalıyız? Eğer ki yapabilirlik yaklaşımının bakış açısını temel alırsak, hangi yapabilirlikleri temel ölçüt alarak (eğitim, sağlık veya ulaşım) bireylerin yoksul olup olmadığına karar verebiliriz?

Bu bölümde, farklı araştırmalarcılar tarafından önerilen ve yoksulluğun ölçümünde de sık sık atıf yapılan temel değişkenlerin neler olabileceği tartışılacaktır. Bu tartışma, sadece temel ihtiyaçlar ya da yoksulluk üzerine olan literatürde öne sürülen değişkenleri değil ama aynı zamanda temel insani değerler ve alan araştırmasına dayanarak ortaya atılmış yaşam kalitesi ve yapabilirlik literatüründen de örnek değişkenler içerecektir.

Temel İhtiyaçlar ve Yaşam Kalitesi

Yoksulluğun analiz edilmesinde ele alınan ölçütlerin temel insan ihtiyaçları ile yakından ilişkili olması gerektiğini iddia eden geniş bir literatür bulunmaktadır. Bu literatürde daha çok, bir insanın hayatını sağlıklı ve utanç içine düşmeden sürdürebilmesinin hangi koşullar altında mümkün olduğuna odaklanarak yoksulluk kriterlerini belirlemeyi amaçlayan çalışmalar ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bu literatüre bakılırken önemli olan ve dolayısıyla gözden kaçırılmaması gereken noktalardan birisi, söz konusu literatürde farklı farklı temel ihtiyaçlar listeleri sunulurken bu listelerin içeriklerini oluşturan temel ihtiyaçların tatmin edilmesi için gerekli araçların bağlamdan bağlama farklılık gösterebileceği yazarlarca tanınmaktadır. Bu sebeple, tanımlanan birçok temel ihtiyaç çoğu zaman yüksek bir soyutlama düzeyinde tanımlanmakta ve somutlamadan kaçınılmaktadır. Örneğin, bir bireyin günlük tüketmesi gereken karbonhidrat miktarı beslenme ihtiyacı olarak ifade edilmekte ve fakat günlük ekmek veya pirinç ihtiyacı tarif edilmemektedir. Bu seçimin arkasındaki temel neden ise söz konusu bu listeleri ileri süren araştırmacıların evrensel bir temel ihtiyaçlar listesine birçok farklı bağlamın kültürel alışkanlıklarına ters düşmeden ulaşabilme kaygılarıdır.

dikkat

Maslow'un temel ihtiyaçlar listesi, en çok bilinen klasik bir yaklaşımdır. Listenin özelliği, önde yer alan ihtiyaç giderilmeden bir sonraki ihtiyaca geçilememesidir. Yani ihtiyaçlar bağımsız birer liste unsuru olarak değil, yapısal bir ilişki içerisinde sunulmaktadır.

Alanında yayımlanan ilk çalışmalardan biri olması dolayısıyla oldukça popüler olan ve ilgili literatürde bir klasik olarak düşünülen Maslow'un temel ihtiyaçlar listesi başlangıçta bahsedilmesi gereken bir çalışmadır. Maslow'un temel ihtiyaçlar listesinin önemli bir özelliği, sunulan ihtiyaçlar listesinin hiyerarşik bir model içerisinde sunulması ve tanımlanan ihtiyaçların kendisinden önce gelen ihtiyaç tatmin edilmeden kendisinin tatmin edilemeyeceğini varsaymasıdır. Günümüzde büyük oranda terk edilmiş bu bakış açısı kimi çalışmalarda leksografik sınıflandırma olarak da bilinmektedir. Maslow'un sunduğu temel ihtiyaçlar listesinin en altında ve dolayısıyla ilk olarak tatmin edilmesi gereken temel ihtiyaçlar iki kategoriyi oluşturmaktadır. Bunlar; yemek, su, ısınma ve dinlenmeden oluşan fiziksel ihtiyaçlar ve emniyette olma ve güven hissi değişkenlerinden oluşan güvenlik ihtiyacıdır. İkinci kategori ihtiyaçlar ise psikolojik ihtiyaçlar olarak tanımlanmakta ve üç grup ihtiyaç işaret edilmektedir. Bunlar, duygusal ilişki ve arkadaşlığın oluşturduğu aitlik ve sevgi ihtiyacı kategorisi ve prestij ile başarma ihtiyacının oluşturduğu saygınlık ihtiyacı kategorisidir. Son kategori ise bireyin kendini gerçekleştirme kategorisi olarak ifade edilen ve bir insanın kendi potansiyelini tümüyle gerçekleştirebilmesiyle yaratıcı aktivitelerde bulunmasını içeren kategoridir (Maslow, 1943 ve 1954).

dikkat

Günümüzde büyük oranda terk edilmiş bu bakış açısı kimi çalışmalarda leksografik sınıflandırma olarak da bilinmektedir.

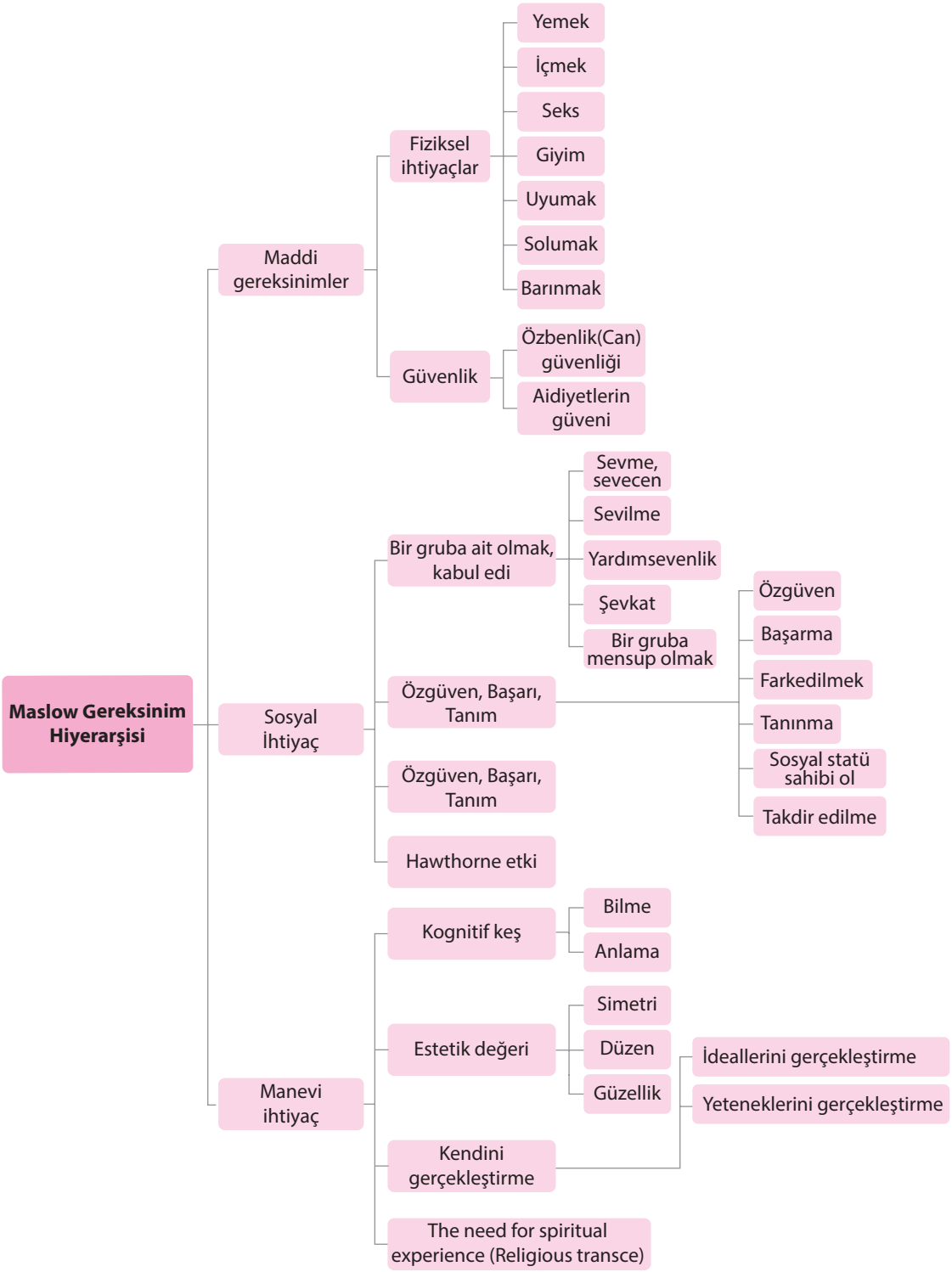

Şekil 4.1 Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Maslow_tr.svg

Bu alandaki öncü olarak kabul edilebilecek bir diğer çalışma ise Lane'nin siyaset felsefesinin penceresinden temel ihtiyaçlara yaklaşarak sunduğu listedir. Lane'e göre, siyaset felsefesinde hiçbir araştırmacı insanların tatmin etmek için uğraştığı ihtiyaçlara dair düşünmeden bir çalışma yapamaz (Lane, 1969, 24). Maslow, Morray ve Rotter'ın insan ihtiyaçları olan çalışmalarını temel referans alarak Lane 10 kategoriden oluşan bir temel ihtiyaçlar listesi sunmaktadır. Bunlar; bilişsel ihtiyaçlar (öğrenme, merak ve anlama), süreklilik ihtiyaçları (duygusallık, mantık, doğruluk), sosyal ihtiyaçlar (bağlılık, onay ve beğenilme), ahlaki ihtiyaçlar, saygınlık ihtiyaçları (değer görme, statü sahibi olma ve önemsenme), kişilik oluşturma ve bütünleşme ihtiyacı, öfkeyi ifade edebilme olanaklarına sahip olma ihtiyacı, özerklik ve özgürlük ihtiyacı (seçim yapabilmenin önündeki engellerin kaldırılması), kendini gerçekleştirebilme ihtiyacı ve son olarak gerçeğe ulaşmada uygun araçlara sahip olma ihtiyacı (Lane, 1969, 31-4 7).

Bir insanın sadece hayatının bir döneminde değil tüm hayatı boyunca tatmin etme ihtiyacı duyduğu ihtiyaçlar nelerdir sorusunu soran Braybrooke ise iki kategori altında toplanan 12 temel ihtiyaca işaret ediyor. Bunlar; fiziksel işlev görmek için gerekli olan çevresiyle uyum içinde olma, su ve besin ihtiyacı, boşaltım ihtiyacı, egzersiz ihtiyacı, düzenli olarak dinlenme ve uyku ve bireyin vücut bütünlüğünü devam ettirmek için gerekli olan tüm ihtiyaçlardan oluşmaktadır. İkinci kategori ise, bireyin sosyal olarak işlev görebilmesi için tatmin edilmesi gerekli olan ihtiyaçlardan oluşmaktadır. Bunlar; arkadaşlık ihtiyacı, eğitim ihtiyacı, sosyal tanınma ihtiyacı, cinsel aktivite ihtiyacı, aşağılanma ve korkudan uzak olma ihtiyacı ile yaratıcılık ihtiyacı olarak tanımlanmaktadır (Braybrooke, 1987, 33-36).

İlgili literatürde en çok atıf yapılan ve politika yapıcılar tarafından çok sık kullanılan bir liste ise Doyal ve Gough tarafından geliştirilen *A Theory of Human Need* (1991) çalışmasıdır. Kant felsefesinden esinlenerek geliştirdikleri temel ihtiyaçlar listesinde Doyal ve Gough, hayatta kalma ve kişisel özerklik ihtiyaçlarının evrensel olarak tanımlanacak her insan ihtiyacının öncülü olacağını belirtiyorlar. Hayatta kalma ihtiyacının ve kişisel özerklik ihtiyacının tatmin edilmesi kültürden kültüre farklı araçları gerektirebileceğini belirten Doyal ve Gough (1991, 155), besin ve temiz su ihtiyacı, korunma ve barınma, zararsız bir çevre ve çalışma ortamı, tatmin edici sağlık hizmetleri, güvenlik, anlamlı bir ilişki, ekonomik güvenlik, tatmin edici bir eğitim ve düzenli doğum kontrolü ve çocuk yetiştirme ihtiyaçlarını temel insan ihtiyaçları olarak ileri sürüyorlar (Doyal ve Gough, 1991, 157-158).

Andrew ve Withey (1976) ise yaşam kalitesinin belirlenmesinde temel alınması gereken kriterleri belirlemek amacıyla gerçekleştirdikleri ve oldukça geniş katılımlı bir alan araştırmasına da dayanan çalışmalarında, insanların hayatlarında kaygı duydukları kategoriler olarak 34 ayrı başlıktan oluşan uzunca bir liste yayımlıyorlar. Kaygı kümeleri olarak isimlendirilen bu kategoriler şu şekilde sıralanıyor: Medya, sosyal standartlar, hava durumu, hükümet, güvenli toplum, ev, para, iş, hizmetler, eğlence etkinlikleri, gelenekler, evlilik, çocuklar, aile ilişkileri, vergiler, hayaller, davranışlar, kabullenilme, kendini toparlayabilme, erdemler, başarılar, arkadaşlar, din, sağlık, eğitim, iyilik yapma, bağımsız olma, ulaşım ve estetik kaygılar (Andrew ve Withey, 1976, 38-39). Andrew ve Withey, söz konusu bu başlıklara ilişkin kaygıların giderilmesinin temel ihtiyaçların tatmin edilmesinde ve yaşam kalitesinin arttırılmasında öneme sahip olduklarını belirtmektedirler.

Son olarak, kapsamı itibari ile bu alandaki en geniş çalışma olma özelliği gösteren bir araştırmaya yer vermeliyiz. Narayan, Chambers, Shah ve Petesch (2000) tarafından gerçekleştirilen ve 47 ayrı ülkede yapılmış yoksulluk çalışmalarının verilerinin analizine dayanan çalışma yaklaşık 60.000 birey ile görüşülerek toplanan verileri bir araya getirmesi bakımından ve görüşülen bireylerin yoksulların kendileri olması açısından literatürde oldukça önemli bir çalışma olarak yer almaktadır. Ana araştırma sorusu olarak, iyi ve kötü yaşam koşullarının yoksul bireylerin kendileri tarafından nasıl tanımlandığına odaklanılan çalışmada, maddi esenlik koşullarının bireyler için yoksulluğun sadece bir boyutunu temsil ettiği belirtiliyor (*a.g.e.* 24). Narayan ve meslektaşları, maddi veya fiziksel esenlik koşullarına ek olarak, yoksul bireylerin sosyal esenlik, güvenlik ve psikolojik esenlik olarak üç ayrı koşula daha sıklıkla işaret ettiklerini ifade ediyorlar. Bu dört ana başlık altında, yoksulların besine erişim, mülkiyet (toprak sahibi olmak), iş sahibi olmak, sağlık hizmetlerine erişim, güzel görünmek, fiziksel çevrenin güvenliği, çocukların sağlığı, saygınlık ve onur içinde yaşamak, barış ve komşularla iyi ilişki-

lere sahip olmak, toplumsal huzur, adalete erişim ve hukukun üstünlüğü, yaşlılıkta güvenlik, gelecek kaygısı gütmemek, huzur sahibi olabilmek, mutluluk ve diğerleriyle uyum içinde yaşamayı (*a.g.e.* 25-29) yoksulluktan kurtulmak ile ilişkilendirdiklerini işaret ediyorlar.

Temel İnsani Değerler ve Yapabilirlikler

Yoksulluğa ilişkin özellikle vaka çalışmalarında sıklıkla rastladığımız bir değerlendirme biçimi de temel insani değerler, temel insan hakları ve yapabilirlikler listelerinde ifade edilen değişkenlerin referans alınarak yapılan değerlendirmelerdir. Bu değerlendirme ve analiz yönteminin temel insan ihtiyaçları temel alınarak yapılan değerlendirme biçiminden iki açıdan farklılık gösterdiğini görmekteyiz.

- Temel insan ihtiyaçları ve yaşam kalitesi listeleri esas alınarak yapılan değerlendirmeler daha somut değişkenler üzerinden gerçekleştirilirken temel insani değerler, insan hakları veya yapabilirlikler üzerinden sürdürülen yoksulluk değerlendirmeleri siyaset ve hukuk felsefesi alanlarında yürütülen çalışmalara referansla daha kapsamlı ve soyut değişkenleri de analizlere dâhil etmektedir.
- Temel insan ihtiyaçları ve yaşam kalitesi listeleri esas alınarak yapılan değerlendirmelerin daha çok makro boyutlu ve niceliksel yoksulluk analizlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılırken temel insani değerler, insan hakları ve yapabilirlikler üzerinden sürdürülen yoksulluk değerlendirmeleri mikro ölçekli, vaka odaklı ve niteliksel analizlerde temel alınmaktadır.

dikkat

Bir iktisatçı değil ama bir hukuk felsefecisi olmakla birlikte John Finnis, temel insani değerler tartışması nedeniyle yoksulluk literatüründe önemli bir boşluğu doldurmaya adaydır.

Temel insani değerler literatürü oldukça geniş bir liteatürü oluşturmakla beraber, bu alanda öne çıkan çalışmalardan birisi çağımızın yaşayan önemli hukuk felsefecileri arasında gösterilebilecek John Finnis'in *Natural Law and Natural Rights* (2011) isimli çalışmasıdır. Temel insan değerleri üzerine çok disiplinli bir tartışmanın ürünü olarak düşünülebilecek eserinde Finnis, bireyin motivasyonunu ve davranışını belirleyen temel mantığın ve amacın ne olduğuna odaklanılarak temel insani değerlerin neler olduğunun tespit edilebileceğine ilişkin bir tartışma yürütür. Finnis'in iddiası, herhangi bir kültürden, herhangi bir sosyal sınıftan ya da herhangi bir eğitim düzeyinden her yetişkin insanın kendisine "yaptığımı neden yapıyorum?" ve "diğer insanlar yaptıklarını neden yapıyorlar?" sorularını tekrarlanan bir şekilde sorduklarında kaçınılmaz olarak yedi motivasyona ya da davranışlarını yönlendiren yedi sebebe varacaklarıdır. Bunlar; hayatta kalmak, bilgiye erişim, eğlence, estetik deneyim, sosyalleşme ya da arkadaşlık, nesnel nedensellik ve dindir (Finnis, 2011, 85-90). Finnis'in işaret ettiği ve oldukça soyut olan bu değişkenlerin farklı formlarının çeşitli yoksulluk analizlerinde kullanıldığını görmekteyiz (bkz. Alkire, 2002).

Resim 4.5

Kaynak: https://pxhere.com/tr/photo/1222073

Finnis'in izlediği metoda benzer şekilde, James Griffin de farklı kültür ve sosyal sınıflardan insanların paylaştıkları genel bir değerler sisteminin olması gerektiğini varsayarak, bir temel insani değerler listesi üzerine çalışmıştır. Ona göre her bir insanın bir başka insanı kendi eşiti olarak görebilmesi gerekli olan ortak bazı değerleri paylaşmalarıdır. Griffin'e göre bu değerler (1) beğeni ve/ya zevk, (2) bağımsızlık, özgürlük ve minimum materyal sahiplik, (3) anlama, (4) derin bireysel ilişkiler ve (5) başarma

hissidir (Griffin, 1991, 63). Griffin'in önerisinden esinlenerek daha sonra Güney Afrika'da yapılmış kimi yoksulluk araştırmalarında temel alınmış bir "araçsal değerler" listesi ise Qizilbash (1998, 67) şu şekilde ortaya koymaktadır: (1) minimum yeterlilikte besine erişim, sağlık, besin güvenliği, barınma, dinlenme ve güvenlik, (2) temel entellektüel ve fiziksel beceriler ve eğitim, (3) öz saygı ve amaç sahibi olma, (4) beğeni ve/ya zevk, (5) özerklik ve kendi kaderini belirleyebilme/pozitif özgürlük, (6) negatif özgürlük (müdahaleden bağımsız olma), (7) anlayabilme, (8) diğer insanlarla anlamlı bir ilişki kurabilme ve sosyal hayata katılım, (9) başarma.

dikkat

Feminist siyaset felsefecisi Martha Nussbaum'ın on temel başlıktan oluşan yapabilirlikler listesi, evrensel minimum iyi yaşam koşullarını ifade eder.

Yapabilirlikler yaklaşımının gelişmesine önemli katkılar koyan feminist siyaset felsefecisi Martha Nussbaum, 10 temel başlıktan oluşan bir yapabilirlikler listesi sunmaktadır. Literatürde en çok atıf yapılan ve sadece yoksulluk değil ama aynı zamanda yaşam kalitesi ve standardı araştırmalarında da sıklıkla kullanılan bu liste şu başlıkları içermektedir: (1) Yaşam, (2) fiziksel sağlık, (3) beden bütünlüğü, (4) duygu, düşünce ve hayal gücü, (5) hisler, (6) nesnel nedensellik, (7) bağlanma, (8) diğer canlılarla etkileşim, (9) eğlence ve (10) bireyin kendi çevresini kontrol edebilme (Nussbaum, 2000, 78-80). Nussbaum'a göre söz konusu bu yapabilirlikler, her toplumda her birey için iyi ve esen bir hayat yaşayabilmenin minimum koşullarıdır. Bu sebeple, her siyasal otorite tarafından kendi vatandaşlarına hem anayasal düzeyde garanti edilmeli hem de etik bir gereklilik olarak kabul edilmelidirler. Benzer şekilde, yine yapabilirlikler yaklaşımının öncü isimlerinden Ingrid Robeyns, özel olarak batı dünyasının kalkınmış ülkeleri için geçerli olmak üzere ve temelde feminist kuramın pencerisinden bakarak toplumda kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasının ve kadının toplumsal cinsiyeti dolayısıyla erkeklerden daha yoksul duruma düşmemesi için 14 başlıktan oluşan bir liste önermektedir. Bu başlıklarda kadının tercih hakkı ve özgürlüğünün garanti edilmesinin Batı toplumlarında kadının yaşam kalitesi ve esenliği için önemli olduğunu belirten Robeyns, şu başlıkları sıralamaktadır: Bu 14 yapabilirlik, yaşamı tehlikeye sokan unsurlardan uzak olabilme, fiziksel olarak sağlıklı olabilme, bilişsel esenlik, vücut bütünlüğü ve güvenlik, sosyal ilişkilere katılabilme, siyasal güç, eğitim ve bilgiye erişim, hane için işin tanınması ve piyasa dışı bakım, ücretli iş, barınma ve çevre, hareket kabiliyeti, zaman kullanımında özerklik, saygı ve dini aitlik (Robeyns, 2003, 71-72).

dikkat

Nussbaum'un da Robeyns'in de yapabilirlikler listeleri somut durumları ifade etmekten ziyade soyut ve üst genelleme düzeyinde düşünülmelidir.

Dikkat edileceği üzere, bahsedilen bu listeler ve listeleri oluşturan değişkenler oldukça soyut ve genelleme düzeyi oldukça yüksek bir şekilde sunulmaktadır. Buradaki temel amaç, önerilen bu listelerin oldukça geniş bir kültürel coğrafyada uygulanabilmesine imkân tanımaktır. Örneğin hem Nussbaum'un hem de Robeyns'in listelerinde önerilen "yaşam" yapabilirliği, bireyin normal sürelerde bir yaşam sürmesini tehlikeye atabilecek koşullardan uzak durabilme özgürlüğünü nitelemektedir. Bu tehlikeler zaman ve mekâna göre değişebileceğinden, ne Nussbaum ne de Robeyns bilinçli olarak yaşamı tehlikeye sokan bu koşulları teker teker sıralamamış, genel olarak birey yaşamını tehlikeye sokan koşulların varlığının onun yaşamını birçok farklı anlamıyla yoksullaştıracağını vurgulamışlardır.

Öğrenme Çıktısı

3 Yoksulluğun ölçümünde sık kullanılan temel değişkenleri açıklayabilme

Araştır 3	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Lexografik sınıflandırma ne demektir?	Yapabilirlikler yaklaşımındaki unsurlar ile yaşam kalitesi arasında nasıl bir ilişki vardır?	Hangi yapabilirlikleri temel ölçüt alarak bireylerin yoksul olup olmadığına karar verebiliriz?

YOKSULLUK VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Yoksulluk olgusu farklı sosyal gruplar tarafından farklı biçimlerde ve yoğunluklarda tecrübe edilmektedir. Örneğin, kadınların toplumsal cinsiyetleri dolayısıyla tecrübe ettikleri yoksulluk ve yoksulluk yoğunluğu erkeklerin tecrübe ettiği yoksulluk biçimlerinden ve yoğunluğundan farklılaşabilmektedir. Ya da yaşlı nüfusun tecrübe ettiği yoksulluk ve bu yoksulluğun hayatlarının diğer alanlarına olan yansımaları genç ve orta yaşlı bireylerin tecrübelerinden farklılık gösterebilmektedir. Ya da engelli bireylerin tecrübe ettiği yoksulluk verili kurumsal, ekonomik, sosyal ve siyasal düzenleme içinde herhangi bir engelle sahip olmayan bireylerin tecrübe ettiği yoksulluk ve yoksulluk yoğunluğundan farklılaşmaktadır. Dolayısıyla, yoksulluğa ilişkin vurgulanması gereken ana noktalardan birisi yoksulluğun türdeş etki ve yoğunlukta tecrübe edilmediği ve farklı sosyal gruplar tarafından farklı biçimlerde yaşandığıdır. Bu bölümde kısaca, yoksulluğun farklı sosyal gruplar tarafından farklı tecrübelerine örnek olması amacıyla yoksulluk ve toplumsal cinsiyet konusunda odaklanılacak ve kadın ve erkek toplumsal cinsiyetlerinin yoksulluğa dönük tecrübelerinin farklılığı tartışılacaktır.

dikkat

Yoksulluk farklı toplumsal kesimler tarafından aynı içerikle tecrübe edilmez. Yoksul olanlar için de farklılaşmalar söz konusudur.

Her ne kadar kadının yoksulluğuna ilişkin olarak artan bir bilimsel ve kamusal farkındalık söz konusu olsa da kadın yoksulluğu hâlen erkek yoksulluğundan daha yoğun ve geniş bir yoksulluk biçimi olarak varlığını sürdürmektedir. Yoksulluk ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye yukarıda çok kısa olarak "yoksulluğun kadınlaşması" kavramına atıf ile değinmiştik. Kısaca hatırlatmak gerekirse "yoksulluğun kadınlaşması" olarak ifade edilen sosyal olgu yoksul olarak kabul edilen toplam nüfus içinde kadın toplumsal cinsiyetine sahip bireylerin yoksul nüfus içerisindeki erkek toplumsal cinsiyetine sahip bireylerden daha fazla olması anlamına gelmektedir. İlk olarak Dianne Pearce tarafından *The Feminisation of Poverty: Women, Work and Welfare* (1978) isimli çalışmada ortaya atılan kavram, 1950 ve 1970 arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde dönemin savaş sonrası Keynezyen ekonomi politikalarının da etkisiyle kadınların üretim sürecine katılımlarında, yani istihdamlarında kayda değer bir artış gözükse de, ekonomik durumlarının erkeklerin ekonomik durumuna kıyasla daha da kötüleşmesini ve yoksul nüfus içinde kadınların oranının yüzde 60'ın üzerine çıkmasını ifade etmek üzere kullanılmıştır. Fakat kavramın bugün daha geniş bir anlamda, sadece çalışan toplam yoksul nüfus içindeki kadın oranının daha fazla olması anlamında değil, aynı zamanda istihdamın dışında da birçok alanda tecrübe edilen ve farklı yüzleri olan yoksulluğun kadınlar tarafından erkeklere nazaran daha fazla ve daha hızlı artan oranlarda tecrübe edildiğini ifade etmek için de kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) verilerine dayanarak Lister'in (2009, 56)

de not ettiği üzere, bugün yoksul kabul edilen dünya nüfusu içerinde yaklaşık yüzde 70'inin kadın olduğu hesaplanmaktadır.

> Yoksullar içerisinde kadınların oranının erkeklere oranla daha fazla olduğunun tespiti, "yoksulluğun kadınlaşması" kavramını karşımıza çıkarır. Bir başka deyişle, "yoksulluğun kadınlaşması" yoksul nüfus içerisinde, dengeli dağılması durumunda eşit olması beklenen kadın-erkek oranının, böyle olmayıp yoksulluğun kadınlar için daha sık görülen bir olgu olmasını ifade eder.

Kadın yoksulluğuna ilişkin tecrübe ettiğimiz en temel problemlerimizden biri yoksulluğun ölçülmesine ilişkin kullanılan kimi metodolojik yaklaşımlarla ilgilidir. Özellikle gelir ve tüketim odaklı ve makro boyutlarda gerçekleştirilen yoksulluk analizlerinde yaygın olarak kullanılan ölçüm metodunun hanehalkı tüketimini ve/veya hanehalkı gelirini temel alması ve dolayısıyla bu gelirin hane içinde nasıl dağıtıldığını gözardı eden bir perspektifle yoksulluğu ölçmeye çalışması kadının gelir ve tüketim yoksulluğunun boyutlarını görebilmemizi zorlaştırmakta ve kadın yoksulluğunu görünmez kılmaktadır (Alcock, 2006, 134). Zira, hanehalkı gelirinin veya tüketim oranlarının temel alınarak yapılan yoksulluk ölçümlerinde, hanehalkını oluşturan bireylerin hanehalkı gelirini eşit bölüştüğü veya hane içinde yaşayan bireylerin eşit oranlarda tüketim gerçekleştirdiğini varsaymaktadır. Öte yandan, özellikle ataerkil norm ve değerlerin hâkim olduğu hanehalkları arasında ki ataerkil norm ve değer yargılarına yoksul hanelerde daha sıklıkla rastlamak mümkündür. Kadınların hane gelirinden ya da hane halkının erkek bireylerinin tüketim oranlarından daha düşük oranlarda pay aldıkları bilinmektedir. Birçok yoksul ataerkil hanede eğitimine öncelik verilen çocuğun erkek çocuk olması ya da hane tercihlerinin ve arzularının bu yönde şekillenmesi dolayısıyla erkek çocuk için ayrılan gelirin ya da tüketim miktarının kız çocuklar için ayrılandan daha yüksek olduğu konusunda fikir vermektedir. Fakat tüketim ve gelir odaklı yoksulluk harcamalarında haneyi oluşturan bireylerin tüketim ve gelirleri yerine hanehalkının toplam tüketim ve gelir oranları üzerinden yapılan hesaplamalar bu farkı gözden kaçırmakta, kadın yoksulluğunu görünmez kılmaktadır.

Bu metodolojik problemin dışında, kadın yoksulluğuna ilişkin olgusal birtakım tespitlerde bulunmak faydalı olacaktır. Elbette ilk bahsedilmesi gereken, kadın emeğinin daha çok hane içi emek olarak kurgulanmasını ama ücretli bir emek olarak görülmemesini sağlayan bu anlamıyla kadına domestik bir rol atfeden ataerkil toplum yapısı işaret edilmelidir. Emek piyasasında istihdam edilse dahi hane içi işlerin daha çok kadına atfedilmesi, yani hane içi işlerin daha çok kadının sorumluluğu olan işler olarak görülmesi, kadının emek piyasasındaki rolünü de ikincilleştirmekte ve onun düzenli ve erkeğin gelirine eşit bir gelir elde etmesini engelleyen faktörlerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumun kaçınılmaz sonucu ise, kadının yoksullaşmasının kolaylaşması ve kadın için yoksulluğu daha kolay içine düşülebilir bir sorun hâline dönüştürmektedir. Ek olarak kadın toplumsal cinsiyetine sahip olmanın ekonomik hayattaki dezavantajlı sonuçlarından birisi çalışan yoksulluğunu erkeklerin tecrübe ettiğinden hem daha farklı hem de daha yoğun olarak tecrübe etmek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum hanehalkı gelirinin bölüşümünden istihdam olanaklarına, istihdamda ücret farklılıklarından yükselme ve terfi sisteminden faydalanabilmeye, yapılan işin sektörel farklılığından yapılan işin prestij ve saygınlığına, kazanılan ücretten elde edilebilecek faydanın farklılığından (örneğin, ataerkil toplumsal norm ve değerlerin kadınlara dönük kimi farklı beklentileri gündeme getirmesi ve bu beklentileri gerçekleştirirken kadınların ödediği ek maliyetler) kazanılan ücretin hanehalkı içinde yönetiminin erkeğe devredilmesine kadar birçok alanda görülebilir. Ek olarak kadın emeğinin hem genel olarak toplum tarafından, hem işverenler tarafından ve hatta kendi hemcinsleri tarafından ikincil bir emek olarak görülmesi de kadın emeğini değersizleştirmekte ve dolayısıyla kadının yoksullaşmasına dönük bir etki yaratmaktadır. Örneğin, kadının çalışmasının erkeğin çalışması kadar önemli ya da hayati olmadığı yönündeki algı, hanelerin asıl gelir getiren emeğinin erkek emeği olduğu normu, kadın emeğinin ücretlendirilmesinde erkek emeğinin ücretlendirilmesine kıyasla daha düşük bir ücret sisteminin doğmasına, kadın emeğinin enformel sektöre kaymasına ve asli bir emek değil ama hanenin geçimine katkı sunan

bir emek biçimine dönüşmesine sebep olmaktadır. Ünlütürk-Ulutaş'a (2009, 26-34) göre yoksulluğun kadınlaşmasının arkasındaki temel nedenler şu şekilde sıralanabilir:

1. Kadın emeğinin değersizleştirilmesi
2. Kadının iş gücü piyasalarındaki ikincil konumları
3. Neo-liberal yeniden yapılandırma
4. Ekonomik kaynaklara eşitsiz erişim
5. Kamusal hizmetlere eşitsiz erişim
6. Eğitime eşitsiz erişim
7. Sosyal koruma yoksunluğu ve sağlığa eşitsiz erişim

Buna ek olarak, kadınların yoksulluğunun erkeklerin yoksulluğundan hem daha sık görülen bir olgu olması hem de daha fazla risk teşkil eden bir gerçek olarak ortaya çıkması kaynaklara erişim ve kaynakların kontrolü ile ilgilidir. Bu durum sadece bir işte çalışılarak kazanılan ya da daha genel bir ifadeyle, bir emek gücü karşılığı elde edilen kaynakların yönetimi özelinde değil, mevcut kaynaklara erişim ve kaynakların kontrolünde de gözlemlenmektedir. Kaynakların, kadın aleyhine olacak şekilde, toplumsal cinsiyetler arasındaki eşitsiz dağılımı kadar kaynaklar üzerindeki eşitsiz kontrol de toplumsal cinsiyetler arasındaki güç dağılımı eşitsizliğini güçlendirmekte, kadının yoksulluğa düşme riskini arttırır bir hâle dönüştürmektedir. Fakat burada önemli bir ayrıntının altı çizilmelidir. Kaynakların hane içerisinde kim tarafından kontrol edileceği konusunda göreceli olarak yeterli kaynağa sahip ailelerle yoksul aileler arasında önemli bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Görece yeterli kaynağa sahip ailelerde kadın-erkek eşitsizliğine ilişkin bir güç dengesizliğini ifade eden "kaynakların erkek tarafından kontrol edildiği ve yönetildiği" durum, yeterli kaynaklara sahip olmayan ve erişemeyen yoksul ailelerde "yetersiz kaynakların kadın tarafından yönetildiği" ve "hane içinde hangi ihtiyaçları karşılamak üzere dağıtılacağı kararının daha çok kadının sorumluluğuna bırakıldığı" bir durum ortaya çıkmaktadır. Böylece, zaten yoksul ailelerde kıt kaynakların her ihtiyaca cevap verecek şekilde dağıtılamaması kadına ilişkin bir sorun olarak da görülebilmektedir. Bir diğer deyişle, özellikle yoksul ailelerde kıt olan hane içi kaynakları yönetmek ve bu kaynakları yönetirken hangi ihtiyaçların giderilmesine öncelik verileceğine ilişkin zor seçimler daha çok kadınların omuzuna bırakılmakta (Kempson ve *diğerleri*, 1994, 116) ve bu durum yoksulluk sorununu yönetme sorununun kadına devredildiği bir eşitsizliği gündeme getirmektedir.

dikkat

Kaynakların hane içerisinde kim tarafından kontrol edileceği konusunda göreceli olarak yeterli kaynağa sahip ailelerle yoksul aileler arasında önemli bir farklılık ortaya çıkmaktadır.

Öğrenme Çıktısı

4 Yoksulluğun toplumsal cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini analiz edebilme

Araştır 4	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Yoksulluğun kadınlaşması nedir?	Yoksulluğun ölçülmesine ilişkin metodolojiyi yoksulluğun kadınlaşması ile ilişkilendiriniz.	Yoksulluğun kadınlaşmasının arkasındaki temel nedenleri tartışınız.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

1 Yoksulluğun nedenlerine dair temel yaklaşımları açıklayabilme

Yoksulluğun Ortaya Çıkışına İlişkin Temel Normatif Yaklaşımlar

Yoksulluğun ne olduğu, nasıl tanımlanması gerektiği ve dolayısıyla nasıl ölçülüp analiz edileceği konularında bilim insanları ve politika yapıcılar arasında oldukça uzun süredir devam eden tartışmalar mevcuttur. Bugün yoksulluğa ilişkin temel yaklaşımların tarihsel arka planında yoksulları iki ana grupta sınıflandıran yaklaşım bulunur. Bu sınıflandırmada birinci grupta hak eden yoksullar (deserving poor) ikinci grupta ise hak etmeyen yoksullar (undeserving poor) olmak üzere ikili bir sınıflandırma yapılmaktadır. Hak eden yoksullar olarak tanımlanan kategoride, genel olarak yaşlılar, çocuklar, hasta ve bakıma muhtaç bireyler ve engelliler işaret edilir. Bu bireylerin kendi hayatlarını yoksullaşmadan sürdürebilmelerinin kendi ellerinde olmayan koşullar dolayısıyla mümkün olmadığı varsayılır. İkinci grupta ise çalışma yaşında ve sağlıklı olan fakat buna rağmen herhangi bir ücretli iş karşılığında kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu bireylerin ihtiyacını karşılamayan ve dolayısıyla da yoksulluk tecrübe eden bireyler yer almaktadır.

Yoksullukla ilgili tartışmalarda sıklıkla gündeme gelen sorulardan birisi, yoksulluğun süreklileşmiş karakterinin onun belirli grupların ve/veya insanların kuşaktan kuşağa aktardıkları karakteristik bazı özelliklerin sonucu olup olmadığıdır. Bu soruya olumlu yanıt verenler yoksulluğu, kendilerinden sonra gelen kuşaklara da aktardıkları kimi karakteristik özelliklerin toplumsal bir sonucu olarak görmektedir. Burada genetikçi ve kültürelci bakış açıları ortaya çıkmaktadır.

2 Farklı yoksulluk tanımlarını inceleyebilme

Yoksulluğun Tanımına ve Ölçümüne İlişkin Temel Yaklaşımlar

Yoksulluğa ilişkin normatif yaklaşımların dışında, yoksulun kim olduğunun ya da hangi koşullarda yaşayan bireylerin yoksul olarak kabul edilmesi gerektiğinin tartışıldığı geniş bir literatür bulunur. Literatürde ağırlıklı olarak üç temel perspektifin ortaya çıktığı görülebilir. Bunlar; mutlak yoksulluk, göreli yoksulluk ve yapabilirlikten yoksunluk olarak isimlendirilir. Mutlak yoksulluk tanımı, bireylerin mutlaka sahip olması gereken minimum bir gelir veya tüketim seviyesini var olduğu fikrini temel alarak, bu gelirin altında bir gelire ya da bu tüketim seviyesinin altında bir tüketim seviyesine sahip olan bireyleri yoksul bireyler olarak kabul etmektedir. Göreli yoksulluk kavramını sistematikleştiren Towsend'a göre "bireyler, aileler ve gruplar ait oldukları toplumun geleneksel ya da çoğunlukça teşvik edilen ve onaylanan tüketim alışkanlıklarına, aktivitelerine, yaşam koşullarına ve imkânlarına katılmaları için gerekli olan kaynaklardan mahrum olduklarında yoksul olarak işaret edilebilirler". Öte yandan, yapabilirlikler yaklaşımına göre, bireyin hangi kaynaklara sahip olduğu önemli olmakla birlikte, odak noktasında duran bakış açısı bireyin bu kaynaklarla bir değer atfetmeye nedeni olan pratikleri gerçekleştirme özgürlüğünün olup olmadığıdır.

3 Yoksulluğun ölçümünde sık kullanılan temel değişkenleri açıklayabilme

Yoksulluğun Ölçümünde Kullanılan Değişkenler

Yoksulluğun analiz edilmesinde ele alınan ölçütlerin temel insan ihtiyaçları ile yakından ilişkili olması gerektiğini iddia eden geniş literatürde daha çok, bir insanın hayatını sağlıklı ve utanç içine düşmeden sürdürebilmesinin hangi koşullar altında mümkün olduğuna odaklanarak yoksulluk kriterlerini belirlemeyi amaçlayan çalışmalar ağırlıklı olarak yer almaktadır. Öncü çalışmalardan olan Maslow'un temel ihtiyaçlar listesinin önemli bir özelliği, sunulan ihtiyaçlar listesinin hiyerarşik bir model içerisinde sunulması ve tanımlanan ihtiyaçların kendisinden önce gelen ihtiyaç tatmin edilmeden kendisinin tatmin edilemeyeceğini varsaymasıdır. Bu alandaki öncü olarak kabul edilebilecek bir diğer çalışma ise Lane'nin siyaset felsefesinin penceresinden temel ihtiyaçlara yaklaşarak sunduğu listedir. Bir insanın sadece hayatının bir döneminde değil ama tüm hayatı boyunca tatmin etme ihtiyacı duyduğu ihtiyaçlar nelerdir sorusunu soran Braybrooke ise iki kategori altında toplanan 12 temel ihtiyaca işaret ediyor. İlgili literatürde en çok atıf yapılan ve politika yapıcılar tarafından çok sık kullanılan bir liste ise Doyal ve Gough tarafından geliştirilen A Theory of Human Need (1991) çalışmasıdır. Kant felsefesinden esinlenerek geliştirdikleri temel ihtiyaçlar listesinde Doyal ve Gough, hayatta kalma ve kişisel özerklik ihtiyaçlarının evrensel olarak tanımlanacak her insan ihtiyacının öncülü olacağını belirtiyorlar. Andrew ve Withey (1976) ise yaşam kalitesinin belirlenmesinde temel alınması gereken kriterleri belirlemek amacıyla gerçekleştirdikleri ve oldukça geniş katılımlı bir alan araştırmasına da dayanan çalışmalarında, insanların hayatlarında kaygı duydukları kategoriler olarak 34 ayrı başlıktan oluşan uzunca bir liste yayımlıyorlar. Narayan, Chambers, Shah ve Petesch (2000) tarafından gerçekleştirilen ve 47 ayrı ülkede yapılmış yoksulluk çalışmalarının verilerinin analizine dayanan çalışma yaklaşık 60.000 birey ile görüşülerek toplanan verileri bir araya getirmesi bakımından ve görüşülen bireylerin yoksulların kendileri olması açısından literatürde oldukça önemli bir çalışma olarak yer almaktadır.

Yoksulluğa ilişkin özellikle vaka çalışmalarında sıklıkla rastladığımız bir değerlendirme biçimi de temel insani değerler, temel insan hakları ve yapabilirlikler listelerinde ifade edilen değişkenlerin referans alınarak yapılan değerlendirmelerdir. Temel insani değerler literatürü oldukça geniş bir literatürü oluşturmakla beraber, bu alanda öne çıkan çalışmalardan birisi çağımızın yaşayan önemli hukuk felsefecileri arasında gösterilebilecek John Finnis'in Natural Law and Natural Rights (2011) isimli çalışmasıdır. Finnis'in izlediği metoda benzer şekilde, James Griffin de farklı kültür ve sosyal sınıflardan insanların paylaştıkları genel bir değerler sisteminin olması gerektiğini varsayarak bir temel insani değerler listesi üzerine çalışmıştır. Yapabilirlikler yaklaşımının gelişmesine önemli katkılar sağlayan feminist siyaset felsefecisi Martha Nussbaum, 10 temel başlıktan oluşan bir yapabilirlikler listesi sunmaktadır.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

4 Yoksulluğun toplumsal cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini analiz edebilme

Yoksulluk ve Toplumsal Cinsiyet

Yoksulluk olgusu farklı sosyal gruplar tarafından farklı biçimlerde ve yoğunluklarda tecrübe edilmektedir. Örneğin, kadınların toplumsal cinsiyetleri dolayısıyla tecrübe ettikleri yoksulluk ve yoksulluk yoğunluğu erkeklerin tecrübe ettiği yoksulluk biçimlerinden ve yoğunluğundan farklılaşabilmektedir. Her ne kadar kadının yoksulluğuna ilişkin olarak artan bir bilimsel ve kamusal farkındalık söz konusu olsa da kadın yoksulluğu hâlen erkek yoksulluğundan daha yoğun ve geniş bir yoksulluk biçimi olarak varlığını sürdürmektedir. "Yoksulluğun kadınlaşması" olarak ifade edilen bu sosyal olgu yoksul olarak kabul edilen toplam nüfus içinde kadın toplumsal cinsiyetine sahip bireylerin yoksul nüfus içerisindeki erkek toplumsal cinsiyetine sahip bireylerden daha fazla olması anlamına gelir. Kadın yoksulluğuna ilişkin tecrübe ettiğimiz en temel problemlerimizden biri yoksulluğun ölçülmesine ilişkin kullanılan kimi metodolojik yaklaşımlarla ilgilidir. Özellikle gelir ve tüketim odaklı ve makro boyutlarda gerçekleştirilen yoksulluk analizlerinde yaygın olarak kullanılan ölçüm metodunun hanehalkı tüketimini ve/veya hanehalkı gelirini temel alması ve dolayısıyla bu gelirin hane içinde nasıl dağıtıldığını gözardı eden bir perspektifle yoksulluğu ölçmeye çalışması kadının gelir ve tüketim yoksulluğunun boyutlarını görebilmemizi zorlaştırmakta ve kadın yoksulluğunu görünmez kılmaktadır. Kadınların yoksulluğunun erkeklerin yoksulluğundan hem daha sık görülen bir olgu olması hem de daha fazla risk teşkil eden bir gerçek olarak ortaya çıkması kaynaklara erişim ve kaynakların kontrolü ile ilgilidir. Özellikle yoksul ailelerde kıt olan hane içi kaynakları yönetmek ve bu kaynakları yönetirken hangi ihtiyaçların giderilmesine öncelik verileceğine ilişkin zor seçimler daha çok kadınların omuzuna bırakılmakta ve bu durum yoksulluk sorununu yönetme sorununun kadına devredildiği bir eşitsizliği gündeme getirmektedir.

1 Aşağıdakilerden hangisi hak eden yoksullar arasında **sayılmaz**?

A. Suç işlediği için iş bulamayan bir kişi
B. Çok yaşlı olduğu için çalışamayan kişi
C. Küçük bir çocuk
D. Hastalığı nedeniyle bakım masraflarını karşılayamayan kişi
E. Engelli bir kişi

2 Aşağıdakilerden hangisinin yoksulluğu kültürel faktörlerle **açıklanamaz**?

A. Siyahi bir kişinin yoksulluğu
B. Ebeveynlerinden kendisine aktarılan zekâ engeli nedeniyle yoksulluk
C. Tek ebeveynli bir aile yapısına sahip kişinin yoksulluğu
D. Göçmenliğe dayalı yoksulluk
E. Dinî azınlığa mensup kişinin yoksulluğu

3 Aşağıdakilerden hangisi yoksulluğun yapısal nedenlerinden biri **değildir**?

A. Küresel ekonomik kriz
B. Yetersiz barınma politikaları
C. Yoksul olan kişinin kişisel ahlaksızlığı
D. Sağlık hizmetlerinin verimsizliği
E. Kayıt dışı istihadamın artışı

4 I. Mutlak yoksulluk

II. Göreli yoksulluk

III. Yapabilirlikten yoksunluk

Yoksulluk tanımına ilişkin farklı perspektifler hangi seçenekte tam ve doğru olarak verilmiştir?

A. Yalnız I
B. Yalnız III
C. I ve II
D. II ve III
E. I, II ve III

5 "Her ne kadar bu yoksulluk tanımlamasında temel kriter olarak bir bireyin hayatta kalabilmesi ve hayatını sürdürebilmesi için minimum düzeyde gerekli olan mal ve hizmetlere ulaşıp ulaşamadığı ele alınıyor olsa da daha kolay ölçülebildikleri için bireylerin gelir ve tüketim harcamalarına esas alınarak yoksulluk durumu ve yoksulluk düzeyinin hesaplanması yapılmaktadır" şeklinde ifade edilen yoksulluk tanımı aşağıdakilerden hangisi için geçerli olacaktır?

A. Yapısal yoksulluk
B. Bireysel yoksulluk
C. Yapabilirlikten yoksunluk
D. Göreli yoksulluk
E. Mutlak yoksulluk

6 Aşağıdakilerden hangisi mutlak yoksulluk yaklaşımının sağladığı avantajlardan biri **değildir**?

A. Bireylerin temel ihtiyaçlarındaki farklılıklara bakılmaz.
B. Yoksulluğun ölçülmesinde ve analiz edilmesinde evrensel bir ölçü birimi (gelir ve tüketim harcamaları) ortaya koyar.
C. Kendisinden sonra gelen yoksulluğu ölçme metotlarına öncülük eder.
D. Ülkeler ve bölgeler arasında karşılaştırmalı bir yoksulluk analizini mümkün kılar.
E. Yoksulluk sınırı ve yoksulluğun boyutlarının hesaplanmasında sistematik bir bakış açısını ortaya koyar.

7 Aşağıdakilerden hangisi Townsend'ın yoksulluk olgusunun tanımlanmasına ve analizine baktığımızda öne çıkan hususlardan biri **değildir**?

A. Yoksulluk bağlamsal olarak ortaya çıkmakta, içeriği ve unsurları her bağlamda aynı olmamaktadır.
B. Temel insan ihtiyaçlarının neler olduğuna ilişkin büyük bir sorunsalı gündeme getirmektedir.
C. Yoksulluk sorunu sosyal katmanlaşmadan, bir diğer deyişle sosyal eşitsizlikten, ayrı düşünülemez.
D. Yoksulluğun belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde ana ölçüt temel ihtiyaçların tatmini değil, bireyin toplum hayatına katılıp katılamaması olarak ele alınmalıdır.
E. Yoksulluk sabit değil ama dinamik bir olgudur ve sadece mekâna göre değil ama aynı zamanda zamana göre de değişmektedir.

8 Aşağıdakilerden hangisi Maslow'a göre temel ihtiyaçlardan biri **değildir?**

A. Yeme
B. İçme
C. Başarma
D. Uyuma
E. Barınma

9 Aşağıdakilerden hangisi Maslow'a göre fiziksel bir ihtiyaç iken Braybrooke'a göre sosyal bir ihtiyaçtır?

A. Yeme-içme
B. Başarma
C. Arkadaşlık
D. Cinsel aktivite
E. Uyku

10 Aşağıdakilerden hangisi yoksulluğun kadınlaşmasının arkasındaki temel nedenlerden biri **değildir?**

A. Kadın emeğinin değersizleştirilmesi
B. Kadının iş gücü piyasalarındaki ikincil konumları
C. Neo-liberal yeniden yapılandırma
D. Ekonomik kaynaklara eşitsiz erişim
E. Kadın istihdamının artışı

1. A	Yanıtınız yanlış ise "Yoksulluğa Yaklaşımda Hak Eden Yoksul ve Hak Etmeyen Yoksul Ayrımı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. B	Yanıtınız yanlış ise "Bireysel Bir Sorun Olarak Yoksulluk" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. C	Yanıtınız yanlış ise "Yapısal Bir Sorun Olarak Yoksulluk" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. E	Yanıtınız yanlış ise "Yoksulluğun Tanımına ve Ölçümüne İlişkin Temel Yaklaşımlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. E	Yanıtınız yanlış ise "Mutlak Yoksulluk" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. A	Yanıtınız yanlış ise "Mutlak Yoksulluk" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. B	Yanıtınız yanlış ise "Göreli Yoksulluk" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. C	Yanıtınız yanlış ise "Temel İhtiyaçlar ve Yaşam Kalitesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. D	Yanıtınız yanlış ise "Temel İhtiyaçlar ve Yaşam Kalitesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. E	Yanıtınız yanlış ise "Yoksulluk ve Toplumsal Cinsiyet" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Bu bireylerin kendi hayatlarını yoksullaşmadan sürdürebilmelerinin kendi ellerinde olmayan koşullar dolayısıyla mümkün olmadığı varsayılır. Bu sebeple, söz konusu bu bireyler arasında yoksulluğa düşmüş olanların yoksunluklarının ortadan kaldırılmasını ve bunu gerçekleştirmek için de toplumun yoksul olmayan bireylerinin ürettiği toplumsal zenginliğin bir kısmının çeşitli sosyal (gönüllü yardım kuruluşları, aşevleri ve benzeri uygulamalar) ve yasal araçlarla (yoksulluk yardımı, sosyal konutlar, gıda yardımı ve benzeri) yeniden dağıtılması yönündeki görüş savunulur. Bu görüşe göre, bu grupta yer alan yoksullar yardım edilmeyi hak eden sosyal bir grup olarak görülür ve "hak eden yoksullar" kavramsallaştırmasıyla tanımlanırlar.

Araştır 2

İngiliz sosyolog ve araştırmacılar Charles Booth (1840 – 1916) ve Seebohm Rowntree'nin (1871 – 1954) araştırmalarında 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın ilk yarısında Londra ve York şehirlerinde yaptıkları gelir ve tüketim odaklı araştırmalara dayanan mutlak yoksulluk tanımı, bireylerin mutlaka sahip olması gereken minimum bir gelir veya tüketim seviyesini var olduğu fikrini temel alarak, bu gelirin altında bir gelire ya da bu tüketim seviyesinin altında bir tüketim seviyesine sahip olan bireyleri yoksul bireyler olarak kabul etmektedir.

Araştır 3

Maslow'un temel ihtiyaçlar listesi yerine kullanılan, ihtiyaçların hiyerarşik bir model içerisinde sunulduğu ve tanımlanan ihtiyaçların kendisinden önce gelen ihtiyaç tatmin edilmeden kendisinin tatmin edilemeyeceğinin varsayıldığı temel ihtiyaç sınıflandırmasına lexografik sınıflandırma denir.

Araştır 4

"Yoksulluğun kadınlaşması" olarak ifade edilen sosyal olgu yoksul olarak kabul edilen toplam nüfus içinde kadın toplumsal cinsiyetine sahip bireylerin yoksul nüfus içerisindeki erkek toplumsal cinsiyetine sahip bireylerden daha fazla olması anlamına gelmektedir. İlk olarak Dianne Pearce tarafından The Feminisation of Poverty: Women, Work and Welfare (1978) isimli çalışmada ortaya atılan kavram, 1950 ve 1970 arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde dönemin savaş sonrası Keynezyen ekonomi politikalarının da etkisiyle kadınların üretim sürecine katılımlarında, yani istihdamlarında kayda değer bir artış gözükse de, ekonomik durumlarının erkeklerin ekonomik durumuna kıyasla daha da kötüleşmesini ve yoksul nüfus içinde kadınların oranının yüzde 60'ın üzerine çıkmasını ifade etmek üzere kullanılmıştır.

Kaynakça

Alcock, P. (2006). *Understanding Poverty*. Third Edition, US: Palgrave Macmillian.

Alkire, S. (2002). Dimensions of Human Development. *World Development*. 30 (2), s. 181-205.

Arun, M. O. (2016). Yapabilirlikler Yaklaşımı ve Değerli Yapabilirliklerin Tanımlanması Sorunsalı: Yanlış Bilinç mi, Yapısal Eşitsizlikler mi?. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Kasım 2016 Özel Sayısı, s. 9-24.

Braham, P. (2013). *Key Concepts in Sociology*. Sage Publications Ltd. UK: London.

Braybrooke, D. (1987). *Meeting Needs*. US: Princeton University Press.

Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2007). *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Dewilde, C. (2003). A Life-Course Perspective on Social Exclusion and Poverty. *The British Journal of Sociology*. 54 (1), s. 109-128.

Doyal, L. ve Gough, I. (1991). *A Theory of Human Need*. UK: The Macmillan Press.

Ferge, Z. ve Miller, S. M. (1987). *Dynamics of Deprivation*. Gower.

Finnis, J. (2011 {1980}). *Natural Law and Natural Rights*. UK: Oxford University Press.

Frazier, E. F. (1932). *The Negro Family in Chicago*. US: University of Chicago Press.

Fulcher, J. ve Scott, J. (2011). *Sociology*. Oxford University Press, UK: Oxford.

Griffin, J. (1991). Against Taste Model. J. Elster and J.E. Roemer (Eds.) *Interpersonal Comparisons of Well-Being* içinde, Cambridge: Cambridge University Press.

Holborn, M. ve Langley, P. (2004). *Sociology: Themes and Perspectives*. Harpers Collins Publisher Limited, UK: London.

Kempson, E., Bryson, A. ve Rowlingson, K. (1994). Hard Times? How Poor Families Make Ends Meet. *Struggling to Make Ends Meet* içinde, Policy Studies Institute, UK, London, ISBN: 0853745870. Kaynak: http://eprints.lse.ac.uk/57091/ Erişim Tarihi: 16.11. 2017.

Lane, R. E. (1969). *Political Thinking and Consciousness: The Private Life of Political Mind*. US: Markham Publishing Company.

Leisering, L. ve Leibfried, S. (2009). *Time and Poverty in Western Welfare States. United Germany in Perspective*. Cambridge UP.

Lister, R. (2009). *Poverty*. Polity Press, UK: Cambridge.

Macionis, J. J. ve Plummer, K. (2008). *Sociology: A Global Introduction*. Fourth Edition, UK: Pearson Education Ltd.

Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, Cilt: 50 (4), s. 370-96.

Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. US: Harper and Row.

Moynihan, D. P. (1965). *The Negro Family: The Case for National Action*. US: US Department of Labor.

Murray, A. C. (1984). *Losing Ground: American Social Policy 1950 – 1980*. US: Basic Books.

Narayan, D., Chambers, R., Shah, M. K. Ve Petesch, P. (2000). *Voices of the Poor: Crying Out for Change*. UK: Oxford University Press.

Nussbaum, M. (2000). *Woman and Human Development: The Capabilities Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

Okumuş, H. Ş. (2010). *Dünya'da ve Türkiye'de Mikro Finansman ve Yoksulluğun Azaltılması: Teori ve Uygulamalar*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları Yayın No: 2010-31, İstanbul.

Pearce, D. (1978). The Feminisation of Poverty: Women, Work, and Welfare. *Urban & Social Change Review*. 11 (1), ss. 28-36

Qizilbash, M. (1998). The Concept of Well-being. *Economics and Philosophy*. 14, s. 51-73.

Rex, J. (1979). "Black Militancy and Class Conflict", R. Miles ve A. Phizaklea (eds.) *Raicism and Political Action in Britain* içinde, Routledge & Kegan Paul.

Robeyns, I. (2003). Sen's Capability Approach and Gender Inequality: Selecting Relevant Capabilities. *Feminist Economics*. 9 (2-3), s. 61-92.

Robeyns, I. (2005). "The Capability Approach:

Kaynakça

A Theoretical Survey". *Journal of Human Development*. 6 (1), s. 93-114.

Robeyns, I. (2009). "Capability Approach", Jan Peil and Irene Van Staveren (Eds.) *Handbook of Economics and Ethics* içinde, UK: Edward Elgar Publishing Limited, s. 39-46.

Sen, A. K. (1982). *Poverty and Famines – An Essay on Entitlement and Deprivation*. Oxford University Press, US: New York.

Sen, A. K. (1983). Poor, Relatively Speaking. *Oxford Economic Papers*. 35, s. 153-69.

Sen, A. K. (1985). A Sociological Approach to the Measurement of Poverty: A Replay to Professor Peter Townsend. *Oxford Economic Papers*. 37 (4), s. 669-76.

Sen, A. K. (1992). *Inequality Reexamined*. US: Oxford University Press.

Sen, A. K. (1999). *Development as Freedom*. UK: Oxford University Press.

Sen, A. K. (2009). *The Idea of Justice*. US: Harvard University Press.

Şenses, F. (2003). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Townsend, P. (1954). Measuring Poverty. *The British Journal of Sociology.* 5 (2), s. 130-7.

Townsend, P. (1962). The Meaning of Poverty. *The British Journal of Sociology*. 13 (3), s. 210-27.

Townsend, P. (1970). "Measures and Explanations of Poverty in High Income and Low Income Countries: The Problems of Operationalizing the Concepts of Development, Class and Poverty". *Peter Townsend The Concept of Poverty* (Eds.) içinde, UK: Heinemann Educational Books Ltd., s. 1-45.

Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. UK: Penguin Books.

Townsend, P. (1985). A Sociological Approach to the Measurement of Poverty: A Rejoinder to Professor Amartya Sen. *Oxford Economic Papers*. 37 (4), s. 659-68.

Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. Çalışma ve Toplum. 2, s. 25-40.

Wilkinson, R. ve Pickett, K. (2010). *The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone*. UK: Penguin Books.

